Aan Professor Heringa
van W. de [illegible]

LEVEN
EN
CHARACTER
VAN
ALLARD HULSHOFF,
VOORGESTELD
DOOR
WILLEM DE VOS.

Te AMSTERDAM, Bij
J. VAN HULST EN G. WARNARS,
MDCCXCV.

VOORBERICHT.

By het in 't licht geeven deezer Redenvoering, ter Nagedachtenis van mynen overleeden Amptgenoot, wenschten veelen, dat ik niets te rug zou houden van het toen openlyk uitgesprookene, en op die gelegenheid byzonder toepaslyke. —— Zo gaan dan ook inleidende Toespraak en Gebeden hier nevens. —— De Aantekeningen strekken deels ter opheldering van de Levens-Geschiedenis; deels draagen zy het haare by, om de hoedaanigheden en den imborst des Waardigen Mans breeder te ontvouwen; en om eenige proeven te leveren, ook

in geringere voorvallen ſomwylen zeer belangryk voor den menschkundigen. Agter aan is eene Lyst geplaatst der Geſchriften van HULSHOFF, *volgens derzelver jaaren. — Mogten de Leezers dit ſtuk met toegeneegenheid ontvangen, en minder letten op myne gebreken als Redenaar, dan wel door de gaaven en werkzaamheden des Overleedenen tot eene waare Deugdliefde ontvonkt, en aangeſpoord worden, om met de zaligſte verwachtingen in Jezus Christus zich op de beste gronden te vervullen!*

W. D. V.

Amſterdam 5 December
1795.

LEVEN

EN

CHARACTER

VAN

ALLARD HULSHOFF,

VOORGESTELD DEN 8sten NOVEMBER 1795. IN DE KERK DER DOOPSGEZINDEN, BY HET LAM.

Elken Minuut of Polsslag sterft wel eenig Aardbewooner. — Doorgaans blyven wy koel by zulk peinzen. Nogthans is iedere Graflegging overryk in dat opweklyke ter leering, 't welk naauw is verbonden met het groote doel deezer Godsdienstige samenkomsten. — En raakt dat verscheiden iemand onzer nadere bekenden, dan worden wy aandoeningen gewaar, welke de Bedachtzaame, met al het pynlyke, niet verbannen wil, die

Hy lieflyk keurt, en hem heil kunnen aanbrengen. — Deezer Broederſchap ontviel onlangs een waardig Medelid, een dierbaar Prediker des Euangeliums. — Naar het Apostolisch Voorſchrift voegt het ons nu wel, zyns plechtig te gedenken; — zyns te gedenken, zo als Hy te voorſchyn kwam, opwies, bloeide, vrucht droeg, en verwelkte; doch zyns boven al te gedenken, zo als Hy in het Verſtand volmaakt en volwasſen poogde te worden; zo als Hy 'er naar jaagde, om een Kind te zyn in de Boosheid; en zo als Hy volyvrig greep naar dat eeuwig leven in Christus Jezus, 't geen wy wel gelooven dat Hem nu ten erve geworden is. — Men vergde het van my, Medechristenen, hiertoe openlyk te ſpreeken. En thans ben ik, niet zonder ontroering, opgetreeden ter verrichting van dezen treurigen dienst, waar aan Gy lieden Toehoorers, nu om 's Mans wille wenscht te deelen, en 'er door uwe Tegenwoordigheid luister aan byzet. —— Mogt ook dit alles ter eere des Allerhoogſten, ter eere van zynen Gezalfden, en tot ons eigen waare nut gedeijen! — Vereenigen wy ons vooraf in ootmoedige aanbidding van onzen volzaligen Oorſprong; en wenden wy ons geſamenlyk, ook om byſtand in deezen, tot den Geever álles goeds met de volgende verzuchtingen!

Daar

Daar wy gereed ftaan, ô God! om ons bezig te houden met eenige nagedachten, wegens het Leven en den Dood van Eenen, die voorheen onder deeze byëenvergaderden veele Vrienden telde, en die naar het menfchelyk oordeel wel viel te rekenen, onder de Uitneemendften, met welke wy hier nog inwoonen, — ô hoe zouden wy het nu daar by aan ons zelven niet zeggen, en voor U belyden: dat Gy alleen de Heer van Leven en van Dood; Gy alleen de oorfprong en de fteun zyt van ons ganfche beftaan! —— ô Hoe zouden wy het daarby voor ons zelven verbergen, dat ons eigen uitëinde haast aanftaande zy! —— Hoe zouden wy kunnen nalaaten, met den wensch, om onze eigen dagen wyslyk te leeren tellen, gansch en al vervuld te weezen! —— Ja, Gy Groote, Gy Ontzachlyke en altoos Aanbiddenswaardige, door uwen wenk ademen wy hier, — of verdwynen wy, en keeren weder tot het ftof! —— op den wenk van die zelvde Oppermogendheid, kwam eertyds het gansch Heelâl hervoort; wordt het zelve nog geftadig onderhouden, en ontvangen wy van die zelvde hand geduurig al het goede en verkwiklyke! — Zekerlyk Gy, onze Maaker, onze Zegenaar, en te-

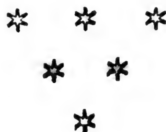
tevens onze opperste Wetgeever, Gy zyt beminlyk! — Gy zyt te gelyk Geducht en Vreeslyk, boven alles, waar toe onze zwakke verbeelding reiken kan! — Wy gevoelen het daarom ook niet minder, hoe allerakeligst het uitzicht op den sterfdag zyn, en hoe wy wegens de ontslaapenen zonder hoope bedroefd zouden weezen, byaldien wy geene kennis hadden aan de groote Openbaaring en het doorluchtig Betoon uwer Goddelyke Liefde en Heiligheid, in den Eenig-Geboornen, welken Gy om onzentwille niet spaardet! — Van U is Hy gezegend, ons Hoofd en onze Redder, van U is Hy ons de Opstanding en het Leven geworden! In Hem moogen wy nu door het geloove uw aangezichte zoeken, en U noemen, onzen bermhartigen en de overtredingen gaarne vergeevenden Vader! — o God! hoe diep verzonken zouden wy geweest zyn buiten die onderwyzingen? Met hoe veele schulden vinden wy ons allenthalven belaaden? Hoe heuchlyk is het aldus toegang te hebben tot uwe Genade? — En wy even wel, die hier prys op stellen, wat blyven wy allen echter doorgaans agterlyk, en kunnen ons deeze dingen niet erïnneren, zonder veele Beschaaming, zonder vernederend gevoel onzer behoeften, werkende opgewekte Begeer-

geerte tot meerdere reiniging? — Ach! dat deeze gevoelens nu alömme doordrongen, dat ze oprecht en U welgevallig bevonden wierden; en deeze Toenadering, volgens het genadig verbond des vredes in Jezus onzen Heer, nu op ons, zegen, vrede, vergiffenis en sterkte ter meerdere vernieuwing des geests, van U mogt doen afdaalen!

Voor U, ô Allerheiligste God zyn wy allen zondaars! — Evenwel is uw gunstig oogmerk wel bereikt, met veelen der steeds gebrekkig blyvenden, onder de opvolgende geslachten. — Onder hen, die als liefhebbers van Jezus op uwe zaligheid wachten, mag en moet de een den ander veeltyds te recht uitneemender keuren, dan zich zelven! — Na de aftreeding van hier althans, mag het oog des geests zich wel vestigen op die Getrouwen, welke met de beste gaaven prykten en die zeer overvloediglyk arbeidden; ten einde alzo hunne navolgers te worden, gelyk zy het waaren van Christus den oversten Herder, naar wiens bevel, deeze Geliefden hun licht hadden laaten schynen voor de menschen, op dat men de goede werken zien, en Gy 'er in verheerlykt zoudt worden. —— Mogten wy ook op heden, in een werk van deezen aart uwen

 by-

byſtand, uwe onderſteunende kracht genieten! — De ſpreeker geſterkt, de toehoorers opgewekt, en onzer aller Geloof, Hoop en Godsvrucht, U ter Eere, en ons tot Zaligheid, daardoor uitgebreid en vastgemaakt worden! — Wy ſmeeken dit alles, en wat wy verder behoeven, van uwe Goedheid op het nedrigst af, in den naam van Jezus, uwen Zoon, onzen Heer en Heiland. Amen!

ZALIG IS DE DIENSTKNECHT, WELKEN ZYN HEER, ALS HY KOOMT, ZAL VINDEN, ALZO DOENDE, Lucas XII. vs. 43.

HOOGLEERAAR, LEERAARS, EN VERDERE WERKLYKE OF VROEGERE OPZIENERS VAN DIT ONS KERKLYK GENOOTSCHAP.

BEMINDE BROEDERS EN ZUSTERS DEEZER GEMEENTE.

EERWAARDIGE BEDIENAARS EN VOORSTANDERS VAN DE HEILIGE LEER DER WAARHEID, DIE NAAR DE GODZALIGHEID IS.

AANZIENLYKE KRING VAN SCHRANDERE MANNEN, DIE, TER DEEZER STEDE OF ELDERS, GELEERDHEID EN WEETENSCHAPPEN AANKWEEKT, UITBREIDT, EN DEZELVE MET ROEM ONDERWYST.

TOEHOORERS VAN ALLERLEIJEN RANG EN STAND; VEELGELIEFDE MEDECHRISTENEN.

„ Ter openbaare ſtaatelyke Vermelding des volbragten Levensloops", zeggen ſommigen, „ behoorde enkel Beroep en Amptsbediening veel

minder in aanmerking te koomen, dan nu doorgaans pleegt te geſchieden. —— De zulken, die 'er in de laagere ſtanden niet zelden den besten aanſpraak op zouden hebben, moeten nu veelal ſtaag in het duister blyven liggen. — En heuchlyk daarom is het vooruitzicht op die gelukkiger dagen, waarin eerlang de Rechten van den mensch, beter, en gelyker, zullen geëerbiedigd worden; — waarin de dwaaze Loftuiting, in Lykredenen zelfs zo te over verbezigd, zwygen zal; — en ook dit Eerbewys aan niemand der Overleedenen zal moogen gebeuren, ten zy het gerechtigde daartoe, vooraf beſlisd en gevonnisd zy — door eene onpartydige Vierſchaar van ſamenwoonende Medeburgers."

Verbeeldt u Gel. dat die geopperde navorſching met alle ſcherpheid waare werkſtellig gemaakt; — en dan nog houd ik het daarvoor, dat het tegenwoordig werk begeerd en geëischt zou zyn geweest, door het eenpaarig verlangen van deeze Christelyke Gemeente, en van duizenden der verdere ſtadgenooten. — HULSHOFF verwierf zich zulk een uitgebreiden Roem, en Hy deelde derwyze in de waare Hoogachting, dat de maare zyns ongevals en der toeneemende verzwakking, de harten van ontelbaar veelen beklemde. —

de. — De Deugdgezinden zagen zyn verſcheiden als een zeer geduchte ſlag te gemoete. — Zyn dood noopte alom tot hartelyk ſchreijen. — En wat anders, dan dit bekende Loflyke, bragt hier nu byëen, eene zo talryke ſchaare van Geleerden en van mingeöeffenden, allen brandende van begeerte, om by de treurige nagedachtenis met eenige verlustiging opteſamelen of te herdenken, het weetenswaardige, het uitneemende, 't welk den Mede-Sterveling of Vriend verſierde? — Diep toch ligt in onze Natuuren de trek tot zulke aangenaame erinneringen nopens de Welverdienſtelyken, wanneer zy aan ons ſterflyk oog onttoogen zyn! — En hoe bemoedigt het ons niet allenthalven, ter naarvolging van de te recht pryswaardigen?

Zo beurt my dan Toeh., in eene onderneeming, waar tegen ik altoos eenige huivering gevoelde, zo beurt my daarin dan niet weinig op, en myne eigene bewustheid, en uwe algemeene Overtuiging, dat 'er van den Grooten Man zo veel treflyks te gelyk en ſtichtends te vermelden ſtaat. — ô Dat ik maar niet tevens van hier het moeilyke bemerkte, om aan Hem die zo te bewonderen viel, recht te doen! —— Uit meer dan éénen hoofde, zal myne Loffpraak

 zy-

zyne waardy niet kunnen evenaaren; het ryke der Stoffe groote befnoeijing eisfchen; en het Onderwerp meer moeten bekooren, dan de Redenaar, die uwe toegenegenheid zo zeer behoeft, dezelve inroept, en voornaamenlyk al biddend op zegen wacht van boven, ten einde onzer aller ontroeringen ter Heiliging vruchtbaar zyn, en zy ons ten gewenschten ingang in de Eeuwige Woonfteden mede moogen toebereiden.

Niet lang kan ons thans bezig houden de afgeleezene taal van Heiland Jezus: ZALIG IS DE DIENSTKNECHT, WELKEN ZYN HEER, WANNEER HY KOOMT, ZAL VINDEN, ALZO DOENDE. — Dit woord des Heere zy des nu alleen voor uwen geest, onder de gedaante van een zeer gepast BYBELSCH GRAFSCHRIFT op den Overleedenen. — De zwakke kinderen der menfchen blyven nu wel altoos zeer onvolkoomen. De Man zelv, van wien wy fpreeken moeten, was hier van, meer dan iemand, overtuigd. —— Maar zien wy rond op hen, met welken het ons nu gebeurt te verkeeren, hoe mag dan in *alle* de Trekken der Beeltenis, tot den Tekst en tot deszelvs ganfchen famenhang behoorende, — hoe mag zich in dat alles dan wel by uitftek aan ons vertegenwoordigen,

die

die Voorganger en Leeraar, welken wy beweenen; — *de Ryke in God:* — *de wel te vredene in het aardsche:* — *de Zoeker van Gods Koningryk:* — *de Persoon, verliefd op het bestendige:* zyn *Hart* altoos hebbende waar zyn *Schat* is: — *De Man die zyne kaarsse brandende wil doen zyn*, — en de aanstaande *opëissching en toekomst* van eenen geliefden Heer geduurig voor zich hadt; — met een woord, *de Wysgeer*, ja *de Christen*, die van den wandel des Hemelburgers nu reeds zo veel liet uitschynen; op de dingen die boven zyn zo geheel was ingespannen; en den gezegenden Verlosser staag eene heerlyker gestalte in zich zogt te doen erlangen?

Van Tydperken en Lotgevallen des uitwendigen Levensloops, staat my vooreerst het gewichtigste aanteroeren.

Op den 20sten van Sprokkelmaand des Jaars 1734. werdt ALLARD HULSHOFF te *Groningen* gebooren. — Hy was de eersteling der zeven tot volwassenheid opgegroeide kinderen van BAREND HULSHOFF en JOANNA ROZINGA, (1) ouders, die in den ruimen middenstand geplaatst, ook by veelen die my hooren, niet onbekend zyn gebleeven, als zeer achtenswaardig in

in het Burgerlyke en Godsdienſtige. — De Moeder hadt alömme het getuigenis, eene Vrouw te zyn van uitſteekend huislyk Beleid, van minzaame, bevallige, zagtäartige Deftigheid, — en, van zeer gemoedelyken Ernst. — *Moeder traanoogde altoos*, (zo tekende HULSHOFF zelve aan) *op de gedachte, wat zy was; en wat zy kon, wat zy behoorde, wat zy wenschte te weezen.* — En in den Vader, werkte, by veel ander loflyks, inzonderheid eene ſterk bezielende Drift tot het bezige, in eigen beroep zo wel, als tot Raad en Bezorging voor anderen. — In hem aanſchouwde men als ten vollen het oude Nederlandsch Character: het braave en eerlyke, gepaard met dat vlytige, 't welk de Schranderheid uitlokt, de Huishouding regelt, en meestal, gelyk ook hier, tot Voordeel en Winſten wordt gezegend. — Beide de Ouders rekten hunne dagen lang, en het is nog geen twee jaaren geleeden, dat de bykans agt-en-tagtig jaarige Vader, geliefd en geëerbiedigd van de zynen, ten grave daalde; terwyl hem in zo hoogen ouderdom, met eene eenpaarige gezondheid en vrolyken imborst, ook eene zeldzaame vaardigheid van Geest en Lighaamskrachten, doorgaans was eigen gebleeven. — Meer door eigen Lust, dan ouderlyke Beſtemming, of Aanſpooring van

bui-

buiten, fchynt HULSHOFF al vroeg eenigen Levensftand, met de Weetenfchappen verknocht, boven het handelberoep des Vaders verkoozen te hebben. — Althans in zyn negende jaar werdt Hy ter Latynfche Schoole befteld; en verliepen hier mede, gelyk voor veelen, zeven jaaren eener verveelende lastigheid. — Dit werdt vervangen door het volgend tydvak, waarin Hy, onder de Academie-jeugd in zyne geboorteftad opgefchreeven, zich geduurende zes volle jaaren oeffende in meenigerlye vakken; zynde niet alleen van goede Zeden uitfteekend beroemd, maar ook meer Verwonderaars dan Navolgers aantreffende, ten opzichte van die Gezetheid en Yver, waarmede Hy als geheel, en met den borst, viel op alles, wat Hy goed vondt by der hand te neemen. Nu maakte Hy zich gemeenzaamer met de oude Taalen. — Hy genoot ook eenig onderwys in het Hebreeuwsch. Met de oude en nieuwere Geographie werdt hy door en door bekend. Het Fransch en Hoogduitsch kon niet vergeeten worden, waarby, fchoon in laater tyd het Engelsch werdt gevoegd. — OFFERHAUS was zyn Leidsman in de Aardryksbefchryving en de Gefchiedenisfen. Hy lag zich toe op de Kruidkunde, op de Ontleeding, en de Huishouding des menfchelyken Lighaams, mitsga-

gaders de krachten der geneesmiddelen; eerst by CROESER, en laater ten vollen, by VAN DOEVEREN en LAMBERGEN. Maar bovenal was hy geheel ingenoomen met de Redeneer-, met de Wis-, en met de Natuurkunde, zo in het proefondervindlyke, als in dat bespiegelend gedeelte derzelve, het welk tot het Onzichtbaare en Onstoflyke voornaamlyk betrekking heeft; — genietende in al dit wyde bevang het onderwys der Hoogleeraaren, ENGELHARD en VAN DE WYNPERSSE; — tot dat hy met het einde des jaars 1755 *openlyk* tot Doctor in de Wysbegeerte werdt bevorderd. Het onderwerp des hiertoe behoorenden Vertoogs raakte eene diep afgetrokken Stoffe, *het bewys voor Gods bestaan van vooren.* (2.) En beviel sommigen al minder de Wyze der behandeling, ligt nogthans was 'er uit te bespeuren, hoe zeer de Schryver, der zaaken, waarover hy zich uitliet, allenthalven kundig was. — Weinigen zekerlyk worden aldus verheven met dien vollen Roem, aan Hem door *alle* zyne Meesters toegezwaaid. — Met de meesten derzelven onderhieldt hy Vriendschap tot aan hunnen Dood; en tot aan het eigen afsterven deelde Hy altoos rykelyk in de Achting en Liefde van den nu nog levenden Leydschen Hoogleeraar VAN DE WYNPERSSE.

Zon-

Zonderling vreemde en zeer omflachtige toerusting tot dus verre, denken mooglyk sommigen, om zich tot eenen Bedienaar des Euangeliums te bekwaamen! — Ja Toch.! ook veel daarvan maakt zeer bekwaam tot al het oordeelkundige, en tot dat verstandig letten op de wonderlyke werken Gods in het geschaapene, waar op Jezus zo dikwyls wees; en waar in alle Godvreezenden, met afwisseling, steeds zo grooten lust betoonden. — En hoe veel Nuts en Sieraads ook de Euangeliebediening van zulke ruime oeffeningen nu ontvangen kunne, is wel aan HULSHOFF ten vollen gebleeken. — Het meest bevreemdende echter heeft in deezen nog eene byzondere oplossing. — HULSHOFF hadt, ja, vroeger om het Predik-ampt gedacht; maar dit opzet liet hy eerlang vaaren, des hy zich in de Zomervacantie van 1756. ganschelyk schikte om de Studien in *de Geneeskunst*, waartoe reeds veele oplaage geschied was, verder aan Leydens Hooge School te voltooijen; zo dat hy te dier plaatse naar inwooning omzag, en dezelve in eigener persoon volledig besprak. —— Dan ziet! zo wonderlyk en onvoorzien wordt veeltyds onze weg gestuurd. — Op dien eigen reistocht van Groningen naar Leydens Academie, kwamen hem andere ontmoetingen tegen. En het duurde niet lang, of

Hy

Hy gevoelde zich overgehaald, om nu weder der Geneeskonst geheel vaarwel te zeggen, tot de welke ook anders zo veele Geschiktheden samenliepen, en de Lust altoos werdt behouden. — Wilde iemand dit *wispelturig* heeten, hoe weinig echter zou het te *laaken* en te *veroordeelen* vallen, in dat tydperk, waar in de groote verkiezingen voor deeze baan des levens altoos met zo veele ongewisheid geschieden, en Luimen of invallende Vooruitzichten ons zo dikwerf slingeren? — Hoe verre intusschen hier alles af waare van het *enkel grillige*, — hoort dit met HULSHOFFS eigen woorden, zo als ik ze bekorte uit twee brieven, waar in Hy reeds diestyds hier over ongevergd rekenschap gaf (3). — „ Zestien jaaren bereikt hebbende", schryft hy, „ was myn oogmerk my „ tot den Predikdienst bekwaam te maaken. „ Doch alle vooröordeelen ter zyde zettende, „ scheen het my, om de veelheid en bepaaldheid der Geloofs-Artykelen by de meeste Gezindheden, niet alleen onmooglyk, de plaats „ van Leeraar te bekleeden, maar zelfs by eenige tot Lidmaat te worden aangenoomen. Dit „ deedt my besluiten tot de studie der Medicynen, schoon my de Praktyk derzelve eenigszins vreeslyk voorkwam. Terstond na myne

„ Pro-

„ Promotie in de Wysbegeerte besloot ik dit
„ verder door te zetten. Doch aan de Praktyk
„ gedenkende, begon ik te aarzelen. Het ver-
„ worpen ontwerp trok weder myne aandacht.
„ En door eenige kennis en naauwkeuriger ver-
„ neemen, naar de gesteldheid van sommige
„ Doopsgezinde Gemeenten, byzonder te Am-
„ sterdam, (4) meende ik de voorige tegenwer-
„ pingen eenigszins te kunnen oplossen. Hier
„ beschouwde ik de vryheid van gevoelens en
„ prediken in haaren vollen luister, en bespeurde
„ dat de tydlyke uitzichten voor een bekwaam
„ Leeraar niet zeer duister waaren. — Of dee-
„ ze schikking over het geheel de beste zy, wil
„ ik niet beslissen. *Zy* scheen my zodaanig,
„ voor myn persoon in 't byzonder. Ik pleeg-
„ de hier op raad met eenige bekwaame man-
„ nen (5). — Niemand derzelven zogt myn
„ inzicht afteraaden. Veelen zetteden 'er my
„ toe aan. En voorts lettende op myne ver-
„ kreegene, schoon geringe kundigheden; en
„ bovenäl op eigen genegenheid, heb ik ten
„ laatsten best geöordeeld, my met oprechten,
„ en zo veel ik weet onpartydigen yver, onder
„ den zegen des Allerhoogsten, tot de studie in
„ de Godgeleerdheid, te Amsterdam, te bepaa-
„ len; terwyl ik met aandacht wensch te lee-

B „ zen,

„ zen, of liever niet wil ophouden zonder voor-
„ oordeel te leezen, de ſchriften van andere
„ Godgeleerden, wier uitgebreide kennis, ſchran-
„ derheid en getal my billyk achting inboezemt;
„ en waar van ik ſints geruimen tyd reeds ver-
„ ſcheidenen, met vrucht en genoegen, gewoon
„ ben te onderzoeken." — Zo Toehoorers, tekende zich toen reeds veel beraad en ernſtig wikken. Zo moet men het der ruimere vryheid ter eere rekenen, dat HULSHOFF werdt, het geen Hy eerlang is geworden. — Zonder dit, waare Hy verlooren geweest voor allen, die op Hem als Christen-Prediker willen roem draagen. — En zo ſtaat hier wel duidlyk te leezen het ſchaadlyke van veele naauwe beperkingen, waar door ook vaak de Edelſten en Besten worden afgeſchrikt, en de Waarheid ten betoon haarer eigene kracht, met zo geweldige belemmeringen dikwyls te worſtelen heeft.

Aan ons Kweekſchool was HULSHOFF nu een naarſtig en bemind Leerling van den ſchranderen NIEUWENHUIS. By de Remonſtranten hoorde hy KRIGHOUT, en den toen nieuwlings beroepenen VAN DER MEERSCH, in het Kerklyk Geſchiedkundige zo ervaaren. — Ook leidde Hy zich thans meer toe op het Hebreeuwsch;

breeuwsch; terwyl Hy alömme gelegenheid hadt om in KLAAS DE VRIES de bevalligste gaaven des openbaaren Spreekers te bewonderen. — Zyne Leermeesters spraaken ook hier telkens van zyne voortreflykheid tot de overige jongelingen. — En de doorzichtigsten van deezen gevoelden het zelve wel ryklyk, hoe Hy onder hen, meer als een reeds kundig voorganger, dan als een medeleerling te beschouwen viel. — Toen Hy met den afloop des jaars 1758. tot Proponent bevorderd was, werden terstond zyne zonderlinge bekwaamheden allerwege opgemerkt. — Van meer dan eene Gemeente kreeg Hy aanzoek. — Die te *Mackum* in Friesland bragt een volledig beroep op Hem uit. Doch JOANNES DEKNATEL, Leeraar alhier, inmiddels overleeden zynde, werdt deeze bediening aan ALLARD HULSHOFF opgedraagen, en dezelve met den aanvang des jaars 1760. door Hem daadlyk aanvaard.

Geduurende vyfëndertig jaaren Waarde B. en Z. deezer Gemeente, heeft Hy alzo, met Yver, met hartelykheid, en steeds naar zyn beste inzien, het woord Gods, het woord des Euangeliums ter Behoudenis, onder u verkondigd. Hoe vuurig wenschten niet wy, wenschten niet meenige

 an-

andere Christenen dat 's Mans arbeid duurzaamer, zyne dagen nog meer verlengd hadden moogen weezen! —— Nimmer bezogt met doorgaande ziekten, onder de vaste gestellen te rekenen, en zo maatig en gezet van leven als Hy was, scheen 'er van verre althans eenige hoop, dat ook Hem in hoogklimmende jaaren, de sterkte en vlugheid der Ouderen en van verscheiden Groot Ouderen in zyn geslachte, zou te beurte vallen. (6) — Dan helaas! Het zinnebeeld eener voorbygaande schaduw, hoe eigenaartig past het altoos op den mensch, hoe vast hy ook schyne; hoe schrander en nuttig hy ook weezen mag; ja, hoe zeer ook de braafsten en hartelykſten hem nog langer met de oprechtste smeekingen van den Heere begeeren moogen! — Den ganschen jongstverloopen Winter klaagde *onze Vriend* over dat verkoudene en overhellende tot het koortsächtige, 't welk by Hem, op de zenuwen of vliesächtige bekleedzelen der grootere Spierbundels meermaalen met een lastig gevoel plagt te werken. — Op den 8sten der maand Maart predikte Hy van deeze plaats voor de laatste reize, bedienende toen het H. en hoogwaardig Avondmaal des Heere. Bedacht was Hy geweest op veele bezuiniging tot kortheid. — Maar dit ontschoot, zekerlyk ook door het traager spreeken.

Al,

Alles liep langer uit dan naar gewoonte, en Hy gevoelde zich zeer vermoeid. — By het beklemde, over toen reeds aanweezigen huislyken druk, voegden zich nu ongunstige verschynzelen, wegens gekwetste vaten in de Longe. — Dit deedt Zyne twee volgende Predikbeurten door de Amptgenooten vervullen. — Zynen toestand min ruchtbaar willende maaken, wenschte Hy op den eersten Paaschdag, den 5^den van de Maand April, alhier weder het woord te voeren. — Dan eer dit Feest nog daar was, openbaarden zich de Bloedspuwingen met zo felle kracht, en zy hielden sints zo herhaalde keeren aan, dat eerlang van de geneesmiddelen meer verzachting dan herstel der kwaale te hoopen viel; en ook de Lyder zelve, tegen het meer gewoone in deeze ziekte, zich wel overtuigd gevoelde, dat Hy hier onder de Levenden niet lang meer zou vertoeven, althans de uitteering voor Hem doodlyk worden zou. —— Zo fleet Hy zestien moeilyke, zeer moeilyke weeken. De Lust tot het behaaglyke verging. Hy zag en sloeg het wel opmerkzaam gade, hoe alles van lieverleede verdorde en vermagerde. —— Veele treurige, hoogsttreurige toestanden, waar van ik nu nog zwygen wil, waaren toen inmengzelen in den Beker der bitterheid, die Hem te drinken werdt gegeeven.

 Van

Van de drie ſpruiten zyner Echtverbintenis zou ſlechts één, nog zeer jeugdige, Hem overleeven. (7). — Ook ſtond Hy eene geliefde Huisvrouw agter te laaten, die zich doorgaans zwak gevoelde, en met welke Hy 26 jaaren zeer genoeglyk was gehuwd geweest (8) —— Onder al dien aanloop echter, en al het zwakke des vleeschs, bleef de geest van HULSHOFF ſteeds bedaard en alömme helder. Hy bleef, daar Hy kon, — en meer dan Hy kon, — werkzaam in beſchikkingen, en in het nog dorsten naar kundigheden en berichten die de kennis vermeerderen konden. Op de Legerſtede was Hy geduurig peinzend, en in de toeſpraaken tot de Vrienden vol van berusting en Godverheerlykende overgaaf. — Anderen niet tot last willende zyn, en onzeker hoe lang de ziekte nog gerekt zou kunnen worden, beſloot Hy eerlang van Ampt en Jaarwedde ganschlyk afſtand te doen. (9) —— Maar nu ſnelde alles ten ſpoedigſten ter verergering. — Eenige dagen voor zynen Dood, zeide Hy my reeds, niet te bezinnen, hoe de zwakte nog tot veel hooger graad zou kunnen klimmen. — Zo veel geſchieden kon, begeerde Hy meerdere ſtilte; en ging reeds dagelyks, geloovig met gerustheid en opbeuring den onbeproefden ſtaat te gemoete, onder inwach-

ting

ting van dat beloofde Heilgenot voor de ootmoedige Godvruchtigen, 't welk en in gezondheid, en in ſlaapelooze nachten, en in kommervolle dagen, zyne ganſche ziel zo geduuriglyk hadt bezig gehouden. Hy rekende hier op aarde te hebben afgedaan. Hy dacht dat by Lyders van zyne ſoort, de geduchte ſcheiding, om overtegaan naar de Eeuwigheid, veel al wordt volbragt, of door eenen geweldigen ſtuip, — of door eene diepe bezwyming, werkende ter ontbinding. En daar Hy den Dood niet ſchroomde, verboodt Hy, in het laatſte geval, uitdruklyk het toedienen van zulke prikkelmiddelen, waardoor de kaarsſe des Levens nog weder opvlammen, en Hy nog eenige oogenblikken terug gehouden zou kunnen worden. Zulk een Liefdedienst aanſchouwde Hy, als nu geheel overtollig, of als eene gevreesde aanleiding tot nog moeilyker angſten voor het zwoegend Lighaam. — Op Donderdag den 30ſten van July werdt de Zieke des ochtends overvallen van eene geweldige benaauwdheid, heftige begeerte verwekkende om verſche lucht te ſcheppen. Dan die verzadiging zelv, vermeesterde het nog geringe overſchot van uitgeputte krachten. Alles ſchikte zich ter ſcheiding; en het dierbaar hoofd nederbuigende, blies HULSHOFF vroeg in den

namiddag, zachtlyk den laatften adem uit; terwyl die tyding in den toen byëen vergaderden Kerkeraad aller aandoeningen op het gevoeligst gaande maakte; en de treurigheid, over zyn gemis alöm betoond, zich ongetwyffeld nog langen zal openbaaren door eene Lieflyke en Gezegende Nagedachtenis.

Nu Toehoorers, moet ik met u overzien de eigene geäartheid en zielshoedaanigheden van Hem, aan welken ik by de veertig jaaren kennis hadt, en met wien ik drie-en-dertig van dezelve als Amptgenoot verkeerde. Deeze befchouwing moet eerst algemeen zyn; en zy zal zich dan vestigen op eenige byzondere werkzaamheden des verftorvenen, als *Geleerden*, als *openbaar Onderwyzer en Verkondiger des Euangeliums*, en als *voorbeeldlyk Christen*.

Wenden wy ons dan eerst tot het algemeene. — Al wie HULSHOFF niet heeft toegeëigend een Character, dat onder de *oorfpronglyke* en zeldzaame, — dat onder de *groote* en verhevene, dat onder de *Achting-*, *Lof-* en *Verwondering-waardige* te tellen valt, — van deezen durf ik wel ronduit zeggen, dat hy HULSHOFF nooit te recht gekend heeft. —

En

En ik reken voor deze myne Verzekering nu geene andere ſtaaving noodig te hebben, noch zoek dezelve elders, dan — in — het algemeen gevoelen, en het zo overvloedig als beſtendig medegetuigen aller onpartydigen van zo veele rangen, denkwyzen en tydperken. — Maar van waar, en langs welke menſchelyke wegen, is, onder den Zegen Gods, dat zeldzaame, dat uitſteekende en Lofwaardige aan Hem eigen geworden? Moest men HULSHOFF dan reeds vroeg een wonderkind noemen, prykende met de gelukkigſte natuurgaaven; en wien de beste opſcherping ſteeds bejegende, om zich tot eenen hoogen vlucht te verheffen? — Met eene gepaste aanwending, Aandd., pleegen zulke ruimbegiftigden ons altoos zeer te verrukken. — Evenwel is hier onder de menſchen eene Verſcheidenheid, trekkende tot hoogachting uit zeer verſchillende oorzaaken. — Ook in de Natuur, zyn de Eik en de Ceder ongemeen Langzaam in den aanwas; maar eerlang verheffen zy Staatlyk de achtbaare kruinen, en blyven dan zeer aanzienlyk onder het geboomte des Wouds. — Zulken die het weeten kunnen, getuigen 'er van, dat de eerst-aankoomende jongeling weinig anders vertoonde, dan 't geen zich ook laat opmerken in duizenden. — Gansch

waarvan ik het waag deeze volgende als *hoofd-trekken* optegeeven: Eene ongemeen ryke Verbeelding, — onbegryplyke geschiktheid tot snel en naauwkeurig Opmerken, — Geoeffende scherpte en kracht eens snedigen Oordeels ter rechte peiling van den grond der zaaken, — en dat geheel verbonden met sterken Trek tot al wat in zyn soort volmaakt te noemen is; verbonden bovenal met eene diepe eerbiedenis voor den Oneindigen, dringende tot ootmoedige aanbidding, tot Verheuging in de Godlyke Openbaaringen, tot waare Zelfkennis en tot al dat Deugdlyke, 't welk als beproefd wordt goedgekeurd door het Geweeten, en door eene bovendryvende zucht om de Stem der Waarheid te hooren, en daaraan in alles het Oppergebied toetekennen.

HULSHOFF liet zich veeltyds voordeelig zien van wege eene oorspronglyke en vruchtbaare Verbeelding. Hy hadt naamlyk, menige Verdichtzels en de beroemdste Heldendichten in alle taalen, met Smaak, met Genoegen en Nut geleezen; en prees ze anderen aan, als wondere vindingen der menschlyke Schranderheid. — Eenig onderwys in Teken- en Schilderkunst liet Hy, by gebreke van gepaste opleiding, spoedig vaaren; doch de juiste beoordeeling, hiervan

al-

altoos over behouden, doet vermoeden, dat, waare Hy in betere handen gevallen, Hy ook hier, in ſtoute gedachten en fikſche behandeling met Lof geſlaagd zou hebben. Voeg die Levendige verbeelding, Toehoorers, by het koelere temperament, en by eene aandoenlykheid jegens de Lydenden, welke zyn Hart Eere aandoet, en gy zult dan, meen ik, naar de reden kunnen en moogen gisſen, waarom de post van Geneesmeester hem vreeslyk toeſcheen. By die Levenswyze duchtede Hy vermoedelyk ook minder eigen meester over zynen Tyd te zullen weezen. En Hy zag zekerlyk op tegen die bedremmeling, welke Hy geloofde dat Hem zou bevangen, byaldien de ſpoedig vereischte hulp, telkens na den uitkomst van al weder en weder herhaalde overleggingen zou moeten wachten.

Geheel gevormd was Hy verders tot een ſnel en keurig Waarneemer, wien maar weinig ontglipte, en die geduurig nieuwe Standen wist te kiezen. — Door korte Vraagen, ook by de ongeöeffendſten, wist hy veel te ontdekken, uittevorſchen en 'er voordeel meê te doen. Verbaasd ſtond men hier altoos over de uitgebreide menſchenkennis met zo weinige en zo bepaalde Verkeering. — Zo ergens anders, was hier ge-

gemak en ruime begiftiging. Ten deezen was Hy ſtaag omzet als met meerder voorraad, dan Hy kon verbruiken. En gelyk hier, zo kon Hy ook in meenige geſchriften, die hy begeerde te leezen, het bedoelde werk niet altoos byhouden; maar bleef 'er veeltyds agterlyk in, ter zaake van den tyd, Hem noodig om het oppervlakkige naar zynen eisch en op zyne wyze te doorgronden.

In alles toch wat Hy onder handen nam, beſchroomd te zyn voor het bedrieglyke; ſchyn van weezen te onderkennen; tegen Verblinding te waaken; tot de eerſte beginzelen opteklimmen; de afgelegenſte gevolgen daarmede in Verband te brengen; en te gelyk de ſterkſte tegenbedenkingen zich in de volſte kracht voorteſtellen; dit alles *kenſchetſte* HULSHOFF ten zeerſten. Die Lust bezielde Hem ganschlyk. — Wanneer plicht Hem niet afriep, ſleet Hy alzo den meesten tyd des Levens in het Boekvertrek. Hy was 'er des daags als aan gebonden, en was gewoon het niet dan diep in den nacht, of by het aanbreeken van den ochtendſtond te verlaaten. Het was voor Hem als het Stookhuis voor den Scheikunſtenaar. Hy verkreeg aldus eene doordringendheid van Geest, eene

juist-

juistheid en rypheid van Oordeel, en eene zonderlinge geschiktheid ter lange en onvermoeide aaneenschakeling van denkbeelden, hoedaanige men maar in weinigen aantreft, alles opleidende tot besluiten ter bevordering van het nuttige, het plichtmaatige en Godvereerende, zo voor anderen, als ook bovenal tot het acht hebben op zich zelven.

Ten aanzien van dit laatste voorwaar, wie, met HULSHOFF eenigzins nader bekend, zal het loochenen kunnen, dat in zyn Hart *veele*, *zeer veele* edele gevoelens woonden? —— 't Geen de Godsvrucht eigenlyk raakt, zal ik nader moeten aanroeren. Ik spreek derhalven nu alleen van dat braave en beminlyke, 't welk achting en liefde baart by de omringenden. Men kon Hem, ja, voor agterhoudend aanzien; maar verre, zeer verre was hy verwyderd van eigenlyke veinzery. Nimmer wilde Hy eenige meerderheid vertoonen. Zeer gevoelig voor den Prys en de Eer der rechte kenners, was het afbedelen daarvan voor Hem even afschuwlyk, als het aanhooren van hen, die Hem met opgepronkte loftuigingen overlaaden wilden. Praalzucht zo wel als Afgunst waaren hier derwyze verbannen, dat Hy steeds overboodig geneigd was, allen voor uitneemend

te

te houden, in welken Hy eenige fraaije eigenschappen ontdekte. — Nooit viel het in Hem iemand te haaten of te veräcthen. — Gestreng was Hy tegen de ondeugd, en verfoeide zeer den gruwel der Heerschzugt onder allerlye gedaanten; maar al zyn medelyden werdt wakker jegens hen, die de verzoekingen der driften niet hadden kunnen wederstaan. —. Ten uitersten schroomvallig was Hy om het ongunstig beöordeelde tot iemands nadeel te laaten uitlekken. En verdient hier wel als eene edele en sterke trek hoog in hem geroemd te worden, zyne geneigdheid, om ook alles, wat hem het gevoeligst trof, of waar in Hy meende beledigd te zyn, liever afteleiden uit misverstand, dan 'er zich door te laaten verlokken tot afkeerigheid; — waardoor Hy veel beklaagde, nimmer heftig bestrafte, welgezind en vriendlyk was jegens allen, en — diepgetroffen gevoelig over al het wederwaardige, 't welk zo binnen als buiten zyn gezicht steeds geleeden wordt op deezen aardbodem des Heere. — Van den uitmuntenden GELLERT tekent deszelvs Levensbeschryver dit volgende aan, en het past ook meen ik allezins op HULSHOFF. „ Geene der menschlyke hartstochten „ hadt hier eene ongewoone sterkte. Hy hadt „ geen zwak, waar tegen Hy meer op zyne hoe-

„ de

„ de behoefde te zyn, dan tegen de overige na-
„ tuurlyke neigingen. En ſchoon in de manly-
„ ke jaaren zelden *zo* opgewekt, dat men Hem
„ eigenlyk *vrolyk* noemen kon, was hy echter
„ geheel niet ſtroef of zwaartillend ter vervee-
„ ling." — Weinig deel nam Hy aan het gezel-
lige, maar deedt Hy het, dan wist Hy het rech-
te Zout des aangenaamen gelpreks wel aante-
brengen, en 'er de best geſtelden mede te verlus-
tigen. Niets ſtuitte Hem dan meer, dan Norsch-
heid of ydele Plichtpleegingen. —— Zelden kon-
den die Uitſpanningen, welke de meesten behoe-
ven, hem bekooren. Evenwel hadt Hy ook de Zy-
ne, maar op Zyne wyze. Goede reisbeſchryvin-
gen behaagden hem altoos zeer, en in de Jeugd
vooral hadt Hy 'er veele geleezen. Op zyn Bui-
tenverblyf in de laatſte jaaren eenige Honigbyen
kweekende, vermaakte Hy zich met deeze gade-
teſlaan, en 't geen VIRGILIUS voor zo veele
Eeuwen zong, ten keurigſten met de nieuwſte
ontdekkingen te vergelyken. Hoe kaariger hier
voor zichzelven, hoe geneigder Hy tevens was
in rykelyke vergunning voor anderen. — Veele
jonge lieden weeten het by ondervinding, hoe hy
het al te overdreeven werken ſchadelyk achtede,
en, binnen de behoorlyke paalen, het blygeestige in
den vroegſten Levenstyd wel gaarne zogt aan-

tekweeken. — Eindelyk Toehoorers, hoe wonderspreukig dit veelen schyne, van wege het uiterlyk Vertoon; voor de Waare, voor de Zuiverste Vriendschap was HULSHOFF's geheele hart gestemd. ALLARD HULSHOFF, MATTHIAS VAN GEUNS, wiens tegenwoordigheid alhier ik my tot eere reken (11), en DANIËL HOVENS (12), zyn 45 volle jaaren lang, en tot dat nu onlangs in dit eigen jaar twee derzelven hunne dagen eindigden, Boezemvrienden geweest, in die waare betekenis des woords, waar in het maar weinigen zyn kunnen. — De twee eerstgemelden ten minsten waaren steeds op het innigste vereenigd. Zulk een band der Liefde onder de braaven werkt veelal in 't verborgene, en moet altoos tot maar weinigen bepaald blyven. — Van den Schat eener veeljaarige en gestadig ryke Briefwisseling met MATTHIAS VAN GEUNS althans, is nu een zeer voornaam gedeelte voor my door deezen Hoogleeraar ontslooten geworden. — En, ô Toehoorers, hoe schoon, hoe luisterryk en gadeloos voortreflyk heb ik hier, by geduurige afwisseling der Geestigste invallen, en onder allerlye Lotgevallen, van vroege jaaren af, de beeltenis zien pryken der echte, der altoos Deugd, — Braafheid — en Godvrucht-lievende Vriendschap!

ſchap! — De Vriend, die als zeer in de verte en van ter zyde in zynen nog jongen Vriend iets min welſtandigs wilde doen opmerken, en dat wel zo het ſchynt in eene zaak van geen groote aangelegenheid, kreeg hier van HULSHOFF ten antwoord: „ Hoe is het toch zo „ byſter, dat gy my niet beter aandurft, zo „ gy my voordeel wilt aanbrengen, door iets „ ten mynen laste te kennen te geeven? Neen! „ zeg de byzonderheden toch voor de Vuist, „ en zonder ommezwaai; vooral die van de „ ergſte ſoort; zo gy *dit* doet, zult gy het „ beter maaken, en my meer verplichten." Wat laater leest men daar: „ Niet zo breed in uwe „ Loftuitingen." Men ontmoet 'er voorts de betuiging: „ Ach dat men van myne onpar„ tydigheid overtuigd waare!" Ja men vindt 'er by eenige teleurſtelling ook dusdaanige Belydenisſen: „ die te onvredenheid moet ik my zel„ ven dank weeten. Ik verwachtte te vooren „ iets, waartoe ik geene reden had." Of ook: — „ dit zelfde, welk eene dooding is het voor „ myne oude grootschheid, waarvan nog eenige „ kleine worteltjes in myne Ziel zyn overge„ bleven!"

Dan het wordt tyd, dat ik in het opgehangen

tafereel eenige enkele partyen wat nader aanwyze; en wel voor eerst op mynen Amptgenoot als *Geleerden* ſtille ſtaa. — Wie Aandd. twyffelt 'er hier aan, of niet HULSHOFF der Doopsgezinde Sociëteit, der Steden zyner geboorte en inwooning, en zyn geheele Vaderland tot Eer en Roem geleeft hebbe. Door zynen Leermeester ENGELHARD opgeleid, maar meest door eigene diep doorgezette oeffening doorzult in de Wysbegeerte en Leermethode van LEIBNITZ en WOLFF, gaf hy herwaards gekoomen, en eer Hy nog tot Proponent bevorderd was, eene Proeve in het licht, onder verſierden naam, ter ganſche ontzenuwing naar het ſcheen van den grooten omvang en de voornaamſte ſterkte, waarop het zogenoemde *Stelzel van de beste Wereld* rustte; ten einde doorzichtige Aanhangers verder op deszelfs ſtrekking uit te lokken en wakker te maaken (13). — Met onbedenklyke graagte werdt dit geleezen. De aanval was geweldig. Veelen hielden het geſchrift voor onwederleglyk; allen voor een Meesterſtuk, waartoe men zeer weinigen bekwaam keurde. De groote MERIAN gaf 'er in buitenlandſche tydſchriften de vleyendſte en gunſtigſte beöordeelingen en uittrekzels van. Ook betoonde die Geleerde zelf lust om het in het Fransch te vertolken (14); en

en by de openbaarwording des Aucteurs baarde alles verwondering; bovenal de nu losse en alleruitgeleezenste schryftrant, midsgaders de verbaazende ommekeer des jongen Schryvers, die bescheiden, maar moedig, het aangewende spoor verliet, en meer der waarheid dan by hem zelf eertyds hooggeschatte begrippen hulde wilde doen. —— De Post door HULSHOFF in deeze Gemeente op zich genoomen, eischte, voor Hem in 't byzonder althans, aanvanglyk, *al* zynen arbeid. Tyd echter wist Hy te bezuinigen, hoe duur Hy ze ook koopen moest. Eigen Lust zo wel als Stand, dreef Hem als geduurig tot het verder en aanhoudend diep bezien der gewichtigste onderwerpen, raakende de Godheid, derzelver eigenschappen en bedoelingen; raakende den menschlyken Geest; de eerste gronden onzer verplichtingen; en bovenal om de Leer der heilryke Openbaaring met de hoogste bepeinzingen van den schranderen Wysgeer saam te strengelen. — Uit de penne vanden toen nog ongehuwden ontving de Hollandsche Maatschappy der Weetenschappen te *Haarlem* in den Jaare 1764. een schoon vertoog *over de Zedelyke Opvoeding*, en laater in hun Genootschap aangenoomen zynde, was Hy daar van steeds een verdienstlyk Medelid. — By de Academie *te Berlin*

 werdt

werdt Hy nu nog meer bekend door twee uitmuntende ſtukken; en 't was van daar inzonderheid dat veele vermaarde Duitſchers, zo van beter als ſlechter geruchte, Hem ſints als om ſtryd met hun bezoek overlaadden en Hy met eenigen briefwisſeling onderhieldt. By de gewichtigſte ontdekkingen in andere Studiën, was Hy ſteeds opmerkzaam op den ſtaat der Godgeleerdheid en Zedenkunde in Duitschland. Met den gang daar van geduurende zyn geheele Leven, bleef Hy ten vollen bekend. En hoe veel verdriets Hem dit ook aanbragt, een Geſchied- en Oordeelkundig verſlag deswege, waare van zyne hand allerwenschlykst geweest. — HULSHOFF trof den tyd, waarop veele ſtichtingen in ons Vaderland, ter bearbeiding van Prysvraagen over Stoffen naar zynen ſmaak, gelegenheid begonden te geeven. Dit is Hem gunſtig geweest voor zynen Roem en het nut van 't algemeen. — Buiten dien evenwel, zou zyn Licht als Geleerde niet onder eene koornmaate gebleeven zyn. Reden heb ik om te gelooven, dat Hy zwanger hebbe gegaan van ontwerpen, die, waaren zy door zynen dood niet geſmoord, waarſchynlyk voor den dag zouden zyn gekoomen. En is het wereldkundig, hoe veel Eers Hem door menigvuldige bekrooning beweezen zy, niet minder

waar-

waarachtig is het, dat HULSHOFF zelve die Stichtingen verheerlykt en daardoor anderen tot loflyken naaryver heeft aangespoord. — Eenige losse stukjes, en ook een bekroond Vertoog by het Haagsch Genootschap gingen reeds van overlang op zynen naam. Hier van heeft Hy gewild na zyn dood als Vervaardiger bekend te worden. — Op 's Mans begeerte staat ook nog ééne Verhandeling van deezen aart het Licht te zien. — Deeze geheele reeks van Opstellen zal HULSHOFF altoos blyven schetzen, als een Geleerd Vernuft van den eersten rang. Altoos keurig tot op de geringste byhangzelen, ja van wege het steeds gebrekkige der taalen wel eens het bezwaarlyke gevoelende om naar wensch helder te stellen, en 'er verschooning over verzoekende, was hier gelyk elk bespeurde, de Schryver toch altoos kenbaar aan eene ryke Volheid van oorspronglyke gedachten, van diepe naarvorschingen, van schoone wendingen en heilryke toepassingen, alles gewyzigd door zulk eene onnavolgbaare *Naïviteit*, en eigen manier van uitdrukkingen, dat de gansche samenzetting steeds een sterk behaagend geheel uitmaakte, nieuwe gezichtpunten aanwees, en altoos uitgebreide en heerlyke gedachten voor den Geest stelde.

Hoe zal ik nu verder, Toehoorers, onzen HULSHOFF als *Kerkelyk Redenaar en Euangeliesch Onderwyzer* levendiger ſchilderen, dan gy zelve Hem aan u kunt te vooren ſtellen; daar ik toch denken moet, dat de meesten uwer Hem veeltyds met genoegen hoorden; en daar deeze Vergaderplaats van den vlytigen opkomst tot zyne prediking, ook van meenigen uit andere gezindheden door geheel zyn dienst zo ryklyk getuigen kan? — Het uitwendige baarde hier wel niet terſtond voor-ingenomenheid, maar alles evenwel was ook van dien kant deftig, natuurlyk, welluidend. En zy die nader wilden toekyken, hoe ſchielyk gingen zy over tot *bewondering*? Nu eens ſcheen Hy zeer plat en eenvoudig met U in geſprek te treeden; dan geleidde Hy de opmerking tot duidelyke onderſcheidingen en aaneen verbonden afleidingen. Dan ſleepte Hy U weg in opgetoogen beſpiegelingen over het heerlyke en groote Gods; het dierbaare des Christlyken Geloofs; of den ſtaat der Gezaligden. — Welk eene rykheid ſpreidde hy ten toon in het toepaslyke? — Hoe zielroerend waaren zyne gebeden en plechtige toeſpraaken? — Waar was zyns gelyke in het behandelen van Zedenkundige onderwerpen; in het ontvouwen van plichten; of het vermaanen tegen ondeugden? — Zyne woorden,

den wist Hy een zonderlingen klem te geeven. Rollend en afwisselend waaren de Zinsneden. Nimmer verviel Hy in het dorre; de aandacht der geringsten hieldt Hy altoos gaande; en de bewoogene gemoederen, hoe werden zy niet zelden tot de edelste traanen geperst? — De enkele begrippen des verstands en afgetrokken redeneeringen (zeide HULSHOFF) wekken weinig ten goede of ten kwaade; gelyk de tinteling der vaste Starren maar weinig indruk maakt op ons gezicht. — De koele goedkeuring moet tot sterke overhelling werkzaam worden, gelyk de gisting den most tot smaaklyken wyn verandert; en hierin bestaat de kracht der waare welsprekendheid. — Hierom leidde Hy zich ook in het diepzinnigste altoos toe op het bevatlyke en *populaire*. In het uitkiezen van gepaste bewoordingen bezat Hy een allerfynsten smaak. En om de hartstochten te beweegen, de Verbeelding zonder te groote spanning te treffen, en de mistige en verwyderde voorwerpen des Verstands in nadering te brengen, helderheid bytezetten, en den Geest gevangen te neemen, bezigde Hy eene groote konst, zonder het konstige te laaten blyken; alles naar eisch des onderwerps paarende met verscheidenheden en wisselingen, geschikt naar de natuurlyke overgangen der eigen ge-

 moeds.

moedsſtanden, zo dat men van zelven begon te gelooven, dat men op even dezelfde wyze zou hebben kunnen denken. — Zekerlyk waaren HULSHOFFS Kerkelyke Redenvoeringen doorgaans te tellen onder de uitmuntendſten van deeze ſoort die ergens voorhanden zyn. En wat daar aan al te kost gelegd werdt, hiervan kunnen de meesten uwer naauwlyks eenig denkbeeld vormen. — Toen alles Jaaren lang in het geheugen moest geprent worden, verſlondt die lastige arbeid telkens veele dagen. Toen echter werdt misſchien nimmer één eenige Leerreden door Hem gedaan, zonder het geheele opſtel dubbel geſchreeven en het by de tweede overbrenging herzien en in allen deele beſchaafd te hebben. By alles wat ter Godsvrucht leiden kan, was intusſchen by HULSHOFF ſteeds in ongemeene achting het dierbaare, het overdierbaare des Euangeliums, ſtrekkende ter behoudenis ter Zaliging en rechtvaardiging van Zondaaren, door dat Geloof in den Gekruisten Verlosſer, 't geen ten werkzaamen beginzel wordt, om uit eene vuurige dankbaarheid en wederliefde tot alle Godverheerlykende en den menſchen nuttige vruchten aan te ſpooren. — En is Hy hier, in laatere dagen, wegens ſommige bepaalingen nopens de volſtrekte vorderingen der Godlyke Rechtvaardigheid,

heid, door fommigen minder gunftig beöordeeld, door anderen des te hooger gepreezen en gewaardeerd; Gy gevoelt het zelve wel, Toch. hoe ik my thans niet diep kan fteeken in het byzondere en bepaalde, waar op het ten deezen aan zou koomen. HULSHOFF heeft van zyne eigen veranderde gevoelens fterker en geftrenger gefprooken, dan ik in ftaat geweest ben, uit de vernieuwde vergelyking zyner vroegere en laatere gefchriften op te maaken. — Ik erinner my geen tyd zyns Levens, waar in Hy op eigen krachten gefteund, Jezus als eene oorzaak der Eeuwige Zaligheid, zynen dood als gefchied ter vergeeving der zonden op het Geloof in zynen naam, zou hebben voorbygezien; of de eigene kracht der Bybelfche uitfpraaken hier over zou hebben willen wegredeneeren. — Tot dit laatfte evenwel zyn in onze Eeuw veele zogenaamde Verlichters fchroomlyk voortgehold. HULSHOFF zag waar dit op uitloopen, waar in het eindigen moest. Ook het meer gematigde van veelen, die in alle oprechtheid in het Kruis van Christus meenen te roemen, kon hem eindelyk niet langer voldoen. 't Geen een groot Redenaar zeide van den beroemden HEMSTERHUIS (15), vindt ook hier toepasfing; „met alle uitmuntende Meesters hadt „ Hy één zwak Gemeen. Het zwak van bezwaar-

„ lyk

„ lyk voldaan te zyn over zich zelven; en hoe
„ veel zorg en vlyt hy ook aangewend hadt,
„ verbeeldde Hy zich, nimmer genoeg gedaan te
„ hebben." Zo vondt Hy eerlang alleen geruststelling voor zichzelven, door *in sommige stukken* nader te koomen aan de meer algemeen heerschende gevoelens by de Contra-Remonstrantsche Godgeleerden. Ik zeg met nadruk Toeh. *in sommige stukken;* want toch in veele andere verschilde Hy merklyk. Ver was het 'er af, dat men Hem in eenig ander Genootschap, aan veele regelen gebonden, zou hebben kunnen verplaatzen. — Aan het volle geheel van zulk een onveranderlyk samenstel zou Hy niet licht verkleefd hebben kunnen zyn. — En nu B. en Z. dezer Gemeente ziet toch toe, degelyk toe, dat HULSHOFF u in deezen nooit tot minachting gedye. Versteld zouden misschien veelen staan, indien ik hen uit de Levensbeschryving van den hooggewaardeerden GELLERT, veele eenstemmigheid van uitdrukkingen en begrippen aanwees (16). Zyn 'er onder hen die even zo gevoelen, niet veele waarlyk Geleerden en Verstandigen? HULSHOFF voerde altoos zyne eigene en dikwerf nieuwe redenen aan. Niemand was minder dan Hy gezet op Schoolsche benaamingen, zo men ze voor betere verwisselen kon. Door partyzucht werdt

Hy

Hy nooit gedreeven Belang kon althans *in zynen Stand geheel niet* in aanmerking koomen. — Zo moet dan het eerlyk mededeelen zyner beste inzichten, uit yver voor de waarheid; de zucht om meer Gode dan den menſchen te behaagen; Dit alles moet u grootsch, het moet u heerlyk toeſchynen, byaldien gy op Vryheid en Verdraagzaamheid niet zeer dwaaslyk roemen wilt. —— Het onbeſmette Heilige in God is zekerlyk eene Stoffe van het allerdiepst gepeins. Het beſchuldigbaare van den mensch en de groote afſtand der besten van eenig eigen beſtendig voldoend zelf behagen, kan niet te veel worden doorgedacht. — Allen trotſchen waan te verdeemoedigen, en door de gadelooze Liefde Gods in het niet Spaaren van Zyn eigen Zoon tot Heiligheid aantedringen, dit is toch de Hoofdzaak van het Euangelie. — Dit moet ons den Verlosſer dierbaar maaken, en ons Hem, benevens dien, die Deezen der Wereld liefderyk ſchonk, met de uiterſte Vuurigheid doen beminnen en aankleeven. — Alles dan wat ter opwasſing in deeze genade en kennis dienen kan, hoe hoogstgewichtig moet het u dus niet zyn, om het in de Vreeze Gods te beproeven, en alzo uwen Meester, uwen Middelaar en Verordineerden Rechter te verheerlyken, door het betrachten van de Waarheid, zo als zy door de

on-

onmidlyke Gezanten van God en Jezus Christus aan ons is overgeleverd; en door deeze te beoeffenen in de Liefde? — Tot deeze laatste einden ook heeft de Overleedene gewild, dat eenige Zyner Kerkelyke Redenvoeringen, geduurende zyne laatste ziekte nog door hem uitgezogt, eerlang door den druk gemeen gemaakt zouden worden.

Eene Afdeeling schiet my nog over, Toeh. waarin ik HULSHOFF aan u moet vertoonen in het *voorbeeldige* van Zynen Christelyken Wandel. — Dan waartoe zou ik hier gewaagen van het nedrige, en bescheidene; van het welbedachte in zyne woorden; van het inschiklyke, vriendelyke, en minzaame in zynen omgang; van zyne onbehebtheid met eenige stootende gebreken; van zyne Ryklykheid om gedaanen dienst te beloonen of mildelyk bytedraagen tot onderstand der behoeftigen? — Neen! Aandd. in dit alles liet het onopspraaklyke, het voorbeeldige zelfs, zich wel kenlyk door een ieder opmerken, zo wel in huislyken omgang als in eenige andere handelingen tot openbaar of byzonder onderwys of vertroosting, aan de Kerklyke bediening op eenigerlye wyze verbonden. Als Zoon, als Broeder, als Echtgenoot, als Vader,

als

als Burger, als Leeraar, of Meedebestuurder en Amptgenoot, was hy in alle die betrekkingen bemind, en veelen nuttig. — Zelden leeft 'er iemand, die ook van de eigen huisbedienden, de scherpste toekykers veelal, zo veel ongevergden Lof bekoomen heeft, en zo zeer in hunne Liefde deelde. — Dan ik moet hier meer zeggen. By HULSHOFF heerschten de Godsdienstige denkbeelden als over de gansche Ziel; deeze verhoogden en verëdelden alle eigenschappen, en bestuurden het gebruik aller begaafdheden. Altoos gevoelde Hy sterk en hartelyk het gewicht van den Godsdienst, door het preediken voor anderen zich zelven te behouden; naauwe en scherpe acht te hebben op gemoedsbewegingen en inzichten; met God te wandelen; de Genade en heerlyke Roeping des Euangeliums voor zich te hebben; en door Aanbidding, Verdeemoediging en Vertrouwen zich toetebereiden tot Lydzaamheid, tot Hoop, en tot de rechte betooning der Liefde, uit een rein Hart, uit een onbevlekt Geweeten, en een ongeveinsd Geloof, — dit was om zo te spreeken HULSHOFFS gestadige bezigheid. — Stout, ik beken het is deeze verzekering, en niet gaarne deedt ik ze van iemand anders. — Evenwel, zo veel wy naar den mensch kunnen aanzien, bleek

het

het wel uit den ganschen samenloop van zyne Voorstellen, van zyne Gesprekken en Gedraagingen. En zo gy hier myn woord wilt aanneemen, Gel. geloof het dan, dat ik, voor my, hier van de sterkste, de indringendste overtuiging, die mooglyk is, heb bekoomen, door die menigte der schoonste Brieven niet slechts, waar van ik boven gewaagde (17), maar ook door het overzien van eenen Schat van eigen daaglyksche aantekeningen, door den overleedenen helaas! ter vernietiging verweezen. — By duizend losse gedachten, — hoe was hier alles doorweeven met, en hoe ademde het op elke bladzyde de verhevenste Godgezindheid; met de zucht naar het onbesmette; en met den wensch om van den volzaligen Opperheer in Jezus Christus niet ledig noch ydel bevonden te worden; — hebbende ook dit alles zich in onzen Voorganger ten allerluisterrykſten betoond, ten tyde dier bezoeking en loutering, welke zynen uitgang zo smartelyk vergezelde!

En hier, Geliefden, gevoel ik my genoopt, ja gedrongen tot eene uitweiding, welker terughouding gy my nu gewislyk ten kwaade duiden zoudt.

HULSHOFF hadt eenen *Zoon* gekweekt; welken hy teder lief hadt. — WILLEM VAN OOSTERWYK HULSHOFF (18) was een zonderling Sierfel des jeugdigen Levens. Op Hem wees men gaarne andere aankoomlingen om 'er zich aan te fpiegelen. Hy was eene fchoone Proeve der recht-verftandige Opvoeding. Hy deelde met vrolykheid in alle onfchuldige genoegens. Bejaarden en jongeren onder de tydgenooten betoonden Hem van alle zyden hunne achting en liefde. Die *Zoon* was als het volle beeld des Vaders, zo niet gevormd om deezen nog te overtreffen. Schoon zyn Lighaamsgeftel van vroeg af bekommering baarde, weydde ook die Zoon zich der Weetenfchappen, en der Godgeleerdheid. In de eerfte beginfelen der oude Taalen reeds vry verre gevorderd, werdt Hy daarin voorts al fpeelende by de hand geleid, door den in alles uitmuntenden, in alles Verwonderenswaardigen NIEUWLAND. — WYTTENBACH, VAN SWINDEN, WALRAVEN, HESSELINK, BONNET, en meerderen, waaren eerlang zyne Onderwyzers, en roemden om ftryd zynen Geest, zyn Oordeel, en zyne Zeden. Reeds in den Jaare 1792. tot Proponent onder ons aangefteld, zonder voor als nog de bedoeling te hebben om een vast beroep te aan-

vaarden, wilde Hy zich nog verder te Utrecht oeffenen, alwaar hy vervolgens volledig bevoegd verklaard werdt, tot het aanvaarden der waardigheid van Meester in de Wysbegeerte. — Ook tot openbaare ſtichting liet Hy zich nu en dan in onderſcheiden Gemeenten hooren, met uitſteekend genoegen. Hy deedt veel verwachten. En hoe kundige Rechters over zyn werk geöordeeld en het met Eerepryzen bekroond hebben, is, en nog by zyn leven, en na zynen dood alömme openbaar geworden. (19).

Die Jongeling naderde nu aan de 24 Jaaren, en hadt den loop zyner Letteröeffeningen volbragt. — Meenigerlye bloedſtortingen hadden zich voorheen eenigermaate herſteld; maar dezelve braaken nu in Sprokkelmaand zo geweldig uit, dat 'er niets dan een langzaam uitteeren te voorzien was. — En ſchoon de hoop des Levens hier langer aanblikte; Hy, die in weinig tyds lange Leefjaaren vervuld hadt, was ook wel bereid tot ſterven. — Wat gevoelt hier de Ziel niet Aandd., wanneer zy zich den toeſtand van HULSHOFF's huisgezin, en de ſchokken van het ouderlyk hart ten dien tyde vertegenwoordigt? —— Daar lag nu de zo geliefde, voor wien veel voorraads tot kennis opzetlyk was verzameld,

meld, en die 'er alhier nimmer baate van hebben zou! Daar lag Hy, voor wien zo veele gebeden waaren uitgeſtort, en van welken, alle Ouderliefde buiten geſlooten, het doorzichtigſte Verſtand en het beste hart toch zeggen moesten: ziedaar den Zoon en Jongeling, die den weg des Heere hartlyk gehouden heeft, zynde allezins uitmuntend in zyn geſlachte! — Eenerlye kwaal ſcheidde eerlang, onder het zelfde dak, den Vader, van den Zoon. Beiden begeerden zy elkanders troost; maar ook beiden ſchroomden zy het ſchadelyke der Ontroering, terwyl ook beiden zich even zeer bekommerden voor de Vrouw en Moeder, — welke de geliefde Lyders te bezorgen hadt, — die de berichten moest overbrengen, — en van welke het te vreezen was, dat zy door bovenmaatige inſpanning haarer krachten ook zich zelve zou benadeelen. Dit gezamenlyk ſukkelen duurde zes volle Weeken. — Tien Weeken voor onzen Vriend ging WILLEM VAN OOSTERWYK HULSHOFF zynen Vader voor; en is Hy op den 17^{den} van Bloeimaand zachtelyk in den Heere ontſlaapen. —— ô Geweldige afſcheuring en allertreffendst ſcheiden! — Dan Toch als of de Stof der treurigheid hier nog ruimer moest worden toegemeeten.. Die eigenſte dag hadt nog eene andere maare der bitterſte droefe-

 nis.

nis. Schier gelyktydig met het afſterven alhier van den jongen HULSHOFF, gaf te Utrecht den geest, een van zyne allerbeste en waardſte Vrienden, een deugdzaam Vriend van HULSHOFFS gantſche huis; ja de Zoon van HULSHOFFS oudſten, vertrouwlykſten en beſtendigen Medegenoot op de reize deezes Levens, van de jeugd tot aan de tegenwoordige Jaaren. — Deeze was STEVEN JAN VAN GEUNS, MATTHIASZOON, Hoogleeraar der Geneeskunde te Utrecht, en aldaar zyns Vaders Amptgenoot, ook dier Hooge Schoole, zyner Echtgenoote, zynen Ouderen en Vrienden helaas! ontrukt, eer Hy nog 28 Jaaren bereikte. — Wat moesten hier Vrienden met Vrienden weenen! En wat moest gy niet lyden, ô Vaders! altoos zo naauw aan een verknogt! Vaders, zo gelyk in de Loopbaane van Roem en van Geluk! Vaders, die zulke Zoonen hadt gewonnen, en die nu ook Lotgemeen waart in eenerleije allerdiepſte rouwe. — Wie kon zich van geween bedwingen by het toeſpreeken van eenen zo gegriefden, en zelv reeds ter dood verzwakkenden Vader? — In dit alles ondertusſchen toonde HULSHOFF eene grootheid en gelaatenheid, enkel uit den Godsdienst te ſcheppen, en van daar nu alle haare kracht ontleenende. Terwyl anderen ſchreidden bleef Hy bedaard. „ Ik lyde

„ veel,

„ veel," (waaren tot my zyne veelzeggende woorden,) „ doch lang heb ik my tot dien slag bereid. „ Ik ben gesterkt geweest om de maare van WILLEMS dood aantehooren, als den Wil des Heere, my door alle verschynzelen reeds genoeg „ verkondigd. By die tyding genoot ik zelfs „ *eenige verheuging*, na dat ik my gemoedigd „ had gevonden, tot het bidden om de ontbinding uit zyne smart. Zekerlyk had ik Hem „ lief, en voor my was Hy het waardig. Wat „ lydt niet de beste Vriend myner Jonglingschap „ en myner hoogere Jaaren! Welk een Zoon „ was ook die verstorvene! en hoe scheen al het „ begeerde daar ter plaats reeds ryklyker vervuld! Hoe, zou ik durven wenschen mynen „ Zoon niet gehad te hebben? Neen! ik wensch „ 'er God voor te danken. Vol ben ik van vertrouwen, wegens den zaligen uitgang der „ Jeugdigen, die nu zyn afgetreeden. — En „ wel haast is de tyd daar, wanneer ik aan den „ mynen, ja aan de beide op éénen dag gescheidde en vereënde Vrienden zal wedergegeven „ worden." —— Heerlyke gevoelens in de daad, te sterk schilderende, dan dat ik nu, op het helder byblyven van dezelve tot aan de uiterste bezwyking, een oogenblik langer zou behoeven stiltestaan!

Dus Toeh. heb ik den my opgelegden taak afgedaan. — Van Hem die zo veel aan God gedacht, en door het geöpenbaarde zo diep in het nog verborgene wenschte intezien, van Hem is nu de verbeelding Lieflyk, hoe hy in betere gewesten den arbeid des Geloofs en der Liefde ryklyk vergolden ziet; en, vereënigd met aardsche en hemelsche Vrienden, zich verlustigt in Zaligheden, ook in eeuwigen aanwas des te ryker, naar maate verstandige en zedelyke begaafdheden hier hooger klommen. —— Den geringsten Christen onder de levenden verzoeken wy om bystand. Wy rekenen het niet beneden ons, hen te danken voor het goede aan ons beweezen. —— Maar Bygeloof en Heiligschennis waare het zulke betuigingen interichten tot de ons bekende overleedenen, of schoon wy zelfs iemand geplaatst mogten achten op den hoogsten trap van de Geheiligde Erfgenaamen der Zaligheid. — Ook de allerbesten van deezen waaren op meenigerleye wyze bevlekt, buiten Jezus den eenigen Rechtvaardigen, door welken zy volle Reiniging en Vrymoedigheid bekwaamen, en buiten wien geen andere naam gegeven is, waar door wy den Vader moogen aanroepen. — Van alle de ovrigen, en ook van onzen Vriend, zyn wy nu gescheiden door die wyde kloove, welke alle weder-

zyd-

zydſche gemeenſchap voor tegenwoordig ganſchelyk onderſchept. Voeden wy dan nu alleen die nagedachtenis daartoe, om Hem gelyk te worden, en ook met Hem aantelanden by den Overſten Leidsman en Volëinder des Geloofs en onzer Zaligheid.

'Is het ons waarde B. en Z. deezer Gemeente, by het treurige over HULSHOFF's gemis, aangenaam geweest ons zyn nuttig en voorbeeldig Leeven te vertegenwoordigen, by de droefheid woone ook nu in onze harten eenige Godverëerende blydſchap om eerbiedig te betuigen: *de Heere heeft gegeeven, de Heere heeft genoomen; de Naam des Heere zy geloofd!* — In zyn Licht hebben wy ons lang moogen verheugen. Het is by ons gelukächting, dat wy door Hem geſticht, verkwikt, vermaand en getroost zyn geweest. Ook de Liefde die Hy ons toedroeg worde daarom aangezien als een ſpoorſlag, om in hartelykheid tot het goede nooit te verſlaauwen! Mogten zy die met mindere gaaven echter oprechtlyk onder U arbeiden, Gel. U verder dierbaar blyven; en de Opperſte Beſtuurder zyner Kerke 'er zo toe doen, dat het geleden verlies door eenen waardigen Opvolger eenigermaate geboet wierde!

HULSHOFF's Nagedachtenis, geëerde Amptgenooten, wekke ons, om ons ook den Heere staag meer beproefd voor te stellen, en in alles de onderwyzingen gade te slaan van dien Meester, die wy weeten dat de woorden des eeuwigen Levens hadt. —

Liefhebbers en hoogschatters der Wysheid, Uitbreiders en Bevorderaars der Menschelyke Kennis in allerlye Vakken, schoon al ons kennen hier ten deele en enkel stukwerk zy, hoe heerlyk evenwel is de Loopbaane der geenen, die de verstandigheid in alles najaagen en 'er nut door zoeken te verspreiden onder de tydgenooten! — De onleschbaare dorst naar staag toeneemende kundigheden verwekt ook wel veele moeite, maar die moeite tevens, welke ryke verzadigingen brengt dezelve niet aan; en hoe heeft zy haare uitneemende vergelding, in de naamen der pryswaardigen, ook hier beneden nog langen na den dood voor de vergetelheid te bewaaren!

Kweekelingen, die u op ons Leerschool tot het Predik-ampt toebereidt, of wie voorts nu nog den tyd beleeft, om u tot eenig ander bedryf aanvanglyk te oeffenen, merkt toch in de

bei-

beide Overleedenen; het voordeelige eener vroege Godsvrucht; als mede, wat een onvermoeide vlyt in alle werk vermooge! — Spreekende bewyzen hebt gy hier, hoe deeze vlyt gaaven opwekke, en hoe ze tot eene voortreflykheid den weg baane, die men anders, van wege oorspronglyke geaartheid, licht onbereikbaar zou oordeelen. ——

Medeburgers, hoe gezegend waare de Maatschappy, by aldien elk dus zynen stand luister wilde byzetten, en 'er zich met alle macht toe bepaalde!

Ouders, die met Kinderen zyt gezegend, hier hadt gy een schitterend blyk van Deugdzaame opvoeding!

Jeugdigen van Jaaren, lang nog blyve by U in 't geheugen die altoos eerbiedige, altoos zedige en liefhebbende *Zoon*; die altoos blymoedige en opgeruimde Jongeling, welke U en ons zo vroeg ontviel, en die binnen en buiten zo veel goed getuigenis hadt van Geloof en van goede Werken!

Verslagenen door meenig Lyden, beurt u ook hier op, door het bepeinzen van die kloekheid en blymoedigheid, welke gy verneemt, dat de vertroostingen van den Godsdienst, en deeze al-

alleen, hen die den Heere liefhebben, kunnen aanbrengen!

Eindelyk Toch. in 't gemeen, Medereizigers naar de Eeuwigheid, en beminden in den Heere Jezus! Is het ons goed geweest, den ſtryd en de overwinning des Christelyken Geloofs te bezichtigen, in den een en den anderen der Vrienden, die den Heere leefden, en den Heere ſtierven; — ach dat dit ons toch vermaane, wegens het hoostbelangryke onzer eigene voorbereiding in dit dal der ſchaduwen! Haastig zullen ook wy ondervinden, wat het zy te ſterven, en van alle aardſche betrekking los te worden. Het gordyn der Eeuwigheid zal ſpoedig voor ons worden opgehaald, en welzalig zy, die nu toezien om ook ſteeds waakende bevonden te worden! Voor de aldus geſtelden ſchemert reeds, zo lang zy nog hier zyn, de Dageraad des volgenden Levens „ Het „ Oosten" (en deeze ook zyn grootendeels woorden van HULSHOFF, waar van ik my nu tot een gepast beſluit bediene) „ het Oosten is reeds „ verlicht! zo dra de oogen deezes Vleeschs ge„ ſlooten zullen zyn voor het Licht der tegen„ woordige Wereld, zal de dagtoorts der Eeu„ wigheid voor ons uit de kimmen opgaan, om„ vangende ons met den gloed van een wonder„ baar Licht, eenen dag voortbrengende, door

„ den

„ den avond of nacht nimmer opgevolgd, maar
„ ſteeds toeneemende in glans en helderheid.
„ Dan zullen wy geen onderwys van Prophee-
„ ten, Apostelen of Leeraars behoeven, maar
„ overvloeijen van Vergenoeging in God, en in
„ alle zyne Werken en Wegen. — Ja, geheel.
„ verrukt door het gekende beeld des Onzienly-
„ ken in den verhoogden Zaligmaker, zullen wy
„ dan genot hebben van dat Gebed des Heere:
„ Vader! ik wil, dat, waar ik ben, ook die, by
„ my en met elkander zyn, die ik myne Vrien-
„ den noem, en welken gy my gegeven hebt op
„ dat zy myne Heerlykheid aanſchouwen! ——
„ Die Luister zal ons den Engelen Gods gelyk
„ doen worden, en wy zullen deelen in den
„ Eeredienst en de Vreugdefeesten der uitver-
„ koornen, welke den Throon des Almachtigen
„ omringen tot in alle Eeuwigheid." Amen!

Navolgende Bêde beſluite deeze Godsdienst-oeffeningen —

Hemelſche Vader! by den algemeenen Lof voor uwe ontelbaare goeddaadigheden, voegen wy onze nedrige dankbetuigingen voor al het

ſticht-

ſtichtlyke, dat nu genooten is; voor alle de heilryke aandoeningen, bewegingen en opwekkingen, welke nu ontſtaan of ondervonden mogten zyn, by de Nagedachtenis van Perſoonen, voor de welken wy U, ter verlenginge des Levens, van deeze zelfde plaatze zo dikwerf hebben aangeloopen. — Ach! dat deeze leeringen toch niet weder gelyk een Morgenwolk haastiglyk vervliegen; en de nu nog levenden wyslyk in hun harte wegleggen het nuttige van die verkeering in het Klaaghuis, welke uwen *Weg ook* met de uitnemendſten der Stervelingen poogt te aanbidden; — die verkeering in het Sterfhuis onzer bekenden, welke uit de aangenaame erinnering van al hun doen, van al hun ſtryden, eigene aanvuuring en toerusting ten allen goeden werke zoekt afteleiden! — Geef gy ons ô God, door uwen goeden Geest, dat wy allen dit nuttige meer en meer bedenken, en het zelve tot ons eeuwig heil in ons binnenſte bekrachtigd worde! — Uwe vertroosting behoede, geleide en verſterke de zo zeer ter nedergeſlagene Weduwe des Mans, — de bedroefde Moeder van den Zoon, welke ons beide dierbaar waaren, en die wy als Christenen nu beweenden! — Wil gy in alles de Scherm en Schutsheer zyn, in de jeugd zo wel als by het verder opwasſen, van de agtergebleevene Dochter

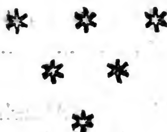
van

van onzen Overleedenen Vriend! — Doe haar het aandenken aan de heilige Gezindheden en den zaligen Uitgang der naaste Bloedverwanten, der wyze kostlyk zyn aan de Ziele, dat zy 'er tot uwe Liefde, en ter najaaging van al het eerlyke en welluidende, ter eeuwige behoudenis, alömme door worde aangeprikkeld! Laat verder deeze Christelyke Gemeente in uwe gunst rykelyk bloeijen, en zy nog langen vrucht hebben van den dienst van bekwaame en nuttige Leeraaren, Leeraaren, welke door U daar in Zegen ontvangen, dat het hen gebeure, aangenaamheid te vinden by anderen, hunnen loop met blydſchap te volëindigen, en zich zelven zo wel te behouden als de geenen die hen hooren!

Stort voorts bidden wy, ô Almachtige Opperheer! ſtort voorts uwe beste zegeningen uit over geheel het menschdom; over de Christenheid; over ons Vaderland; over deeze Stad; over alle Beſtuurders en Beſtuurden; over alle Bronnen van den gemeenen Welvaart; en over alle Lyders en Lyderesſen! Ontvang de erkentelykheid der dankbaaren in het eigen loffpreeken en in 't medeverheugen! En wil gy eindelyk den gang onzes voets door deze valeije der wisſelvalligheid zo bewaaren, dat ook het Sterven ons gewin zy, en wy

al-

allen eerlang aanlanden ter plaatze ons door Jezus naar uwen wille toebereid, alwaar wy met alle Overleedene Vroomen, met onze heilzoekende Maagen, Onderwyzers en Vrienden, en met den Grooten Apostel en Hogepriester onzer Belydenis, Zynen en Uwen Lof beter hoopen te verkondigen, verblydende ons in het bestendig genot van ongestoorde en onverganglyke Zaligheden tot in alle Eeuwigheid. Amen!

AAN-

AANTEKENINGEN.

(1) *Bladz.* 11. BAREND HULSHOFF was Gebooren in Maart 1706. Overleedt December 1793.

JOANNA ROZINGA kwam ter wereld in Maart 1708, en ſtierf December 1788.

(2) *Bladz.* 14. Diſſertatio inauguralis, qua Entis Realiſſimi Exiſtentia a priori demonſtratur. Groningæ 1755.

(3) *Bladz.* 16. Deeze Brieven waaren van September en December 1756. ingericht aan den Profeſſor D. VAN DE WYNPERSSE, wiens zorg en vriendelykheid ik hier in dankelyk erkenne.

(4) *Bladz.* 17. Te Groningen behoorden de Ouders tot de Gemeente dier Doopsgezinden, welke den Naam droegen van Oude Vlamingen.

(5) *Bladz.* 17. Deezen waaren inzonderheid T. NIEUWENHUIS, P. FONTEIN, K. DE VRIES, J. WAGENAAR, J. VAN MAURIK en anderen.

(6) *Bladz.* 20. De Grootvader van HULSHOFF, van Vaders zyde, was ABRAHAM HULSHOFF, gebooren December 1674. en overleeden December 1759. — De Grootmoeder van Moeders zyde, heette MARTJE FEKKES. Haare geboortetyd was Juny 1674. en zy ontſliep December 1767. Deeze beide lieden, de voorige Echtgenooten verlooren hebbende, begaaven zich in den Jaare 1737. in den Echt. HULSHOFF, nog een kind zynde, hadt de plechtige voltrekking deezes Huwlyks tuſſchen zynen Grootvader en zyne Grootmoeder bygewoond,

„ Stelzel, of liever in dat van LEIBNITZ, zal zyne „ Academische Verhandeling altoos met meer roem en zekerheid kunnen getuigen, dan immer eene daar op volgende *Bulle* vermag. — Aan de Academie was Hy steeds „ bedaard. — Wel verre van droefgeestig, ook wel voor „ een klugtje, en dikwyls in staat, by het ernstigst gelaat „ en ook wel koddige houding, zyne Medestudenten te „ vervrolyken en te doen lacchen. — Dit is het, wat ik „ my van mynen byzonderen Vriend, ik zeg het met „ glorie, uit die tyden, kan herinneren."

(11) *Bladz.* 34. MATTHIAS VAN GEUNS, Hoogleeraar in de Geneeskunde, wel eer te Harderwyk en nu aan de Hooge School te Utrecht, mitsgaders Archiater dier Provintie.

(12) *Bladz.* 34. DANIEL HOVENS leidde zich te Groningen eertyds toe op den Boekhandel; kreeg kennis met HULSHOEF en VAN GEUNS; woonde inzonderheid eenige Godsdienstige Oeffeningen van bejaarder en jonger lieden aldaar naarstig by; bezat veele Lust tot Oeffening, en werdt verders Geacht Leeraar by de Doopsgezinden te Barsingerhorn en Colhorn — te Sneek, Monnikkendam, West-Zaandam — en Leyden. Sedert 1790. was Hy rustend Leeraar der laatstgemelde Gemeente, en overleedt te Rotterdam in January 1795.

(13) *Bladz.* 36. BESCHOUWING DER BESTE WERELD, of Filosoophische bedenkingen over Gods Goedheid en Wysheid, de Vryheid der menschen, en hunnen staat in dit en het toekomend Leeven van *ALETHOFILUS FILEUSEBIUS*, *Amst.* 1758. JOHANNES PETSCH, nu onlangs te Ysselstein in den Ouderdom van 75 Jaaren

ren overleeden, schreef 'er in 1760. tegen: eene *Wysgeerige en Godgeleerde Verdeediging der beste Wereld, Haarlem, by* C. H. BOHN, met twee byvoegzelen. En hiertoe behoort ook nog het stuk, door den zelfden, Haarlem 1761. uitgegeeven, getyteld: *Redding der Eere en Leere van* LEIBNITZ en WOLFF. — Doch over het algemeen werdt geoordeeld, dat dit tegengeschryf weinig doel raakte. HULSHOFF was geheel ongevoelig om 'er iets op te antwoorden, en Hy heeft zich in twistschriften nimmer laaten inwikkelen. Hoe hoog HULSHOFF, door PETSCH zelven, in vervolg van tyd geschat zy, zou licht te bewyzen vallen door overvloedige getuigenissen. — Ten Jaare 1765. schreef Hy 'er reeds openlyk van, dat het Hem verwonderde, daar de Heer GOTSCHED zyne nieuwste uitgaave der Hoogduitsche Vertaaling der Theodicée van LEIBNITZ, met een Geschiedkundig bericht hadt vermeerderd, van de Lotgevallen der Theodicée en de Tegenschriften ter bestryding van dezelve, men 'er nogthans niets in vondt, raakende het stuk van *ALETHOFILUS*. Zo weinig (zegt Hy) worden onze Nederduitsche Schriften in Duitschland bekend; laatende 'er dan voorts op volgen: „ Schoon wy ons zelven verplicht „ gerekend hebben, tegen deezen Nederduitschen Bestormer der beste Wereld op te koomen, — wy moeten „ echter betuigen, dat, voor zo verre wy de waarde der „ Schriften, die, volgens het bericht van GOTSCHED, „ tegen de Leer van den Heer LEIBNITZ opgekoomen „ zyn, naar en uit hetzelve bericht beöordeelen moeten, „ het Werk van *ALETHOFILUS FILEUSEBIUS*, voor geen „ derzelver behoeft te wyken. — Zie *het Leven van* LEIBNITZ, *en de Lotgevallen van deszelvs Theodicée of Godsverdeediging, door* JOHANNES PETSCH, *Utrecht* 1765.

„ *bl.* 96. *agter het* III. *deel der Nederduitsche Vertaaling*
„ *van* LEIBNITZ *proeve, door den zelfden.*

(14.) *Bladz.* 36. In de *Nouvelle Bibliothêque Germanique van July, Aug. Sept.* 1758. *Article XIII.* koomt eene Recensie voor der beschouwing van *ALETHOPHILUS*, groot 25 bladzyden. — En ik acht het plichtelyk 'er hier eenige melding van te doen. Het Bericht van MERIAN (uit het Fransch vertolkt) begint aldus:

„ Niet te omzichtig en bedachtzaam kan men zyn, „ wanneer men eenig Leerstelzel bestrydt door de ge- „ volgen, die 'er uit voortvloeijen. Deeze wyze van doen „ is door het misbruik, dat men 'er van gemaakt heeft, „ haatlyk geworden; heeft de geschillen tot kibbelaaryen „ doen ontaarten; heeft haatdraagen en vervolgen ver- „ wekt; en de Lyst der Ketters nodeloos vermenigvul- „ digd. Zeldzaam is men ook dus te werk gegaan, bui- „ ten kwetzing van Rechtvaardigheid of van Liefde. „ Maar, hoe moeilyker het hier zy de omringende klip- „ pen te ontwyken, des te meer lof verdienen dezulken, „ die zich van deeze wyze des aanvals buiten misbruik „ weeten te bedienen.

„ De gevolgen, welke men ten nadeele van eenige „ Leer uit dezelve afleidt, zyn, of enkele Valschheden „ en ongerymdheden; of, zy raaken stukken, nadeelig „ voor den Godsdienst en de goede Zeden. Over dit „ laatste soort wordt hier gehandeld.

„ Zedenkunde en Godsdienst zyn ongetwyffeld zo „ kostelyk, en zo wezenlyk voor het Geluk der Maat- „ schappy, dat men voor derzelver belangen niet genoeg „ waaken, noch de menschen te veel kan voorbehoeden, „ tegen beginselen, Leerbegrippen, of Samenstelzels,

„ wel-

„ welke op Vernietiging van Zeden en Godsdienst kun-
„ nen uitloopen. Die onderneeming evenwel is van zeer
„ tederen aart. — Zal men daarin ſlaagen, dan is het
„ niet genoeg, groote kundigheden te bezitten. 'Er be-
„ hoort daarenboven toe, eene volledige Braafheid; een
„ Geest die op geene kleinigheden vit; en een hart, los
„ van driften. Men moet zich bovenal wachten, om
„ nooit op Rekening van den Wysgeer te zetten zulke
„ gevolgen, die hy zelf loochent en verfoeit. Zulks is
„ in alle gelegenheden onbillyk en zeer onheusch; doch
„ vooral in het ſtuk van Godsdienst en Zeden. Dus te
„ werk te gaan is hetzelfde, als zynen Tegenſtander per-
„ ſoonlyk te beledigen. Men tast dan niet zyne Gevoe-
„ lens aan, maar zyne Eer; en men vervalt daardoor als
„ in eene Zedelyke tegenſtrydigheid met zichzelven.
„ Men werpt zich op tot verdediger van den Godsdienst,
„ en men overtreedt te gelyk ééne van deszelvs hei-
„ ligſte verplichtingen.

„ De geleerde Schryver van het boek dat wy aankon-
„ digen, is zeer wel op zyne hoede geweest tegen die
„ beide uiterſten. Schoon Hy uit het *Stelzel der beste*
„ *Waereld* de vreeslykſte gevolgen trekke, betuigt hy zeer
„ verre te zyn, van die gevolgen, als gevoelens, te
„ willen opdringen aan de groote mannen, die dit Stelzel
„ gevormd en verdedigd hebben. Hy gelooft, dat zy
„ zelve de eerſte geweest zouden zyn om 'er afſtand van
„ te doen, by aldien zy de daaruit voortſpruitende ge-
„ volgen bemerkt hadden; en hy wenscht hartelyk, dat
„ men hem bewyze, dat die gevolgen 'er niet in liggen
„ opgeſlooten.

„ In het eerſte gedeelte deezes Werks ontmoet men
„ eene fraaije en keurige voordragt van het *Stelzel der*

„ *beste Waereld.* — Aan hetzelve worden bygezet alle „ fteunzels waarvoor het vatbaar is. — En de gaapingen „ worden aangevuld door gevolgen, welke men meent „ dat geen aanhanger van LEIBNITZ kan nalaaten toe-„ teftemmen. In het tweede gedeelte wordt eene aller-„ gewichtigfte vraag geopperd; — en, na vruchtelooze „ poogingen, om deeze vraag door dit Stelzel opteloo-„ fen, wordt 'er getoond, dat dit gantfche bevang der „ Bestheid *(l'Optimifme)* regelrecht leidt tot die gevaar-„ lyke gevolgen, waarvan gefprooken is; zo dat Zeden-„ kunde en Godsdienst daar haar graf in vinden."

Nu volgt 'er een meer ftukswys verflag wegens den Inhoud, welk alles aldus geëindigd wordt. „ Zonder in „ dit Gefchil party te kiezen, laat ik voor de Leibnit-„ ziaanen de zorg over, om deeze voornaame Sterkte, „ dit Heiligdom hunner Leer, zelve te verdedigen. Doch „ ik kan niet eindigen, zonder den Hollandfchen Wys-„ geer het recht te doen, 't geen men hem verfchuldigd „ is. Zyn gefchrift is diep overdacht, deszelvs deelen „ zyn zeer zamenhangend. — En om het te wederleg-„ gen, zal het, gelyk maar alteveel gefchiedt, niet ge-„ noeg zyn, deeze of geene enkele zinfneden of afdee-„ ling aantetasten. Noch minder zal hy hier kunnen „ flaagen, die zich ten ftryde vertoont, enkel gewaa-„ pend met eenige der gemeen bekende Stellingen uit de „ bovennatuurkunde van WOLFF. Men ontmoet hier „ fcherpe redeneeringen, keurige ontvouwingen; geheel „ het onderwerp met konst behandeld; en terzelfder tyd „ met juistheid en naauwkeurigheid; — met één woord, „ men moet iets meer zyn, dan enkel behooren tot den „ grooten hoop der Bovennatuurkundigen, om met zo „ bekwaam een Tegenftander eenen kans te waagen. —

„ De

„ De fraaije Styl, waarin dit Werk geschreeven, en de
„ schoone Trekken, waarmede het doorzaaid is, wyzen
„ eenen Opsteller aan, die aan Nederland en aan des-
„ zelvs taal Eere doet. — Men ziet 'er indedaad uit,
„ hoe ryk de Nederduitsche taal zy in haaren eigen aart:
„ hoe vruchtbaar bovenal dezelve zy in Wysgeerige uit-
„ drukkingen. Hiertoe heeft zy eigen oorspronglyke be-
„ woordingen, niet ontleend van uitheemschen, en
„ welke de meeste taalen niet instaat zouden zyn haar
„ aan de hand te geeven."

Welk eene Lofreden van een Buitenlander over onze taal, over den toen nog onbekenden Schryver, en over HULSHOFF, toen nog onder de Scholieren op ons Kweekschool verkeerende! — Ik moet 'er nog byvoegen, hoe my uit de brieven van HULSHOFF vermoedlyk is, dat dit werkje spoediger door hem vervaardigd moet zyn, dan Hy anders immer is gewoon geweest. — In April 1757. schryft Hy: „ ik hoop myne Verhandeling by myn
„ leven nog uittegeeven, doch de tyd is my *geheel* onbe-
„ kend." — In Juny wordt van het ontwerp eener *Anti Theodicée*, of, zo als het daar heet, *Baelius Redivivus* gesprooken, als van eenen inval van vroegere jaaren, die nog veel bewerkt moest worden, en waar over nader viel te raadpleegen als over nieuw opgebaggerde gedachten. — 29 July, lees ik dit: „ het stukje dacht ik eerst,
„ zou pas een vel in Octavo bedraagen, nu is, of zal het
„ tot over de honderd pagg. worden; 'er moeten nog 48
„ pagg. gedrukt worden, en hier mede zal de andere week
„ ten einde loopen." — Het voorbericht der beschouwing intusschen, is gedagteekend 4 Aug. 1757.

Eindelyk in een brief van 23 October 1758. stelt

HULSHOFF dit volgende: ,, Ik heb het Stukje in de
„ Bibliothêque zelv geleezen. De Schryver is niet FOR-
„ MEY, — (onder ſtaat — *cet extrait a été fourni*), maar
„ de Heer MERIAN, een voornaam Bovennatuurkun-
„ dige onder de Berlyners. Weetende dat hy het Neder-
„ duitsch machtig was, heb ik hem, zo wel als den Heer
„ FORMEY, voorleeden winter een Exemplaar toege-
„ zonden, door middel van Profesſor KRIGHOUT. Ik
„ kon het nooit beter getroffen hebben. Het uittrekzel
„ is over het geheel uitſteekend; en toont dat deszelfs
„ Schryver my volkoomen verſtaan heeft. De Loftuitin-
„ gen zyn zekerlyk Extravagant; doch zy kittelen de
„ Eerzucht op eene zeer aangenaame wyze. Van Pro-
„ fesſor KRIGHOUT heb ik verſtaan, dat de Extract-
„ maaker het Stukje wel in zyn geheel wilde overzetten,
„ indien eenig Hollandsch Boekdrukker het wilde aan-
„ neemen."

(15) *Bladz.* 43. D. RUHNKENIUS, *Lofreden op Hemſterhuis.*

(16) *Bladz.* 44. GELLERT's Leven door J. A. CRAMER, Amſt. 1774. pag. 160 — 165.

(17) *Bladz.* 48. De Hoogleeraar M. VAN GEUNS onderhieldt met HULSHOFF 45 jaaren lang eene als geduurige briefwisſeling, waarin weeklyks, of om de veertien dagen, altnans by alle voorvallen van belang, de elkander hoogſchattende vrienden zich onderling onderhielden over het gebeurde, raadgaaven, opwekten, vervrolykten, of vermaanden, en altoos de volle taal van het harte ſpraaken. Het kon niet gerekend worden der Vriendſchap eenige kwetzing toetebrengen, daar 'er geen be-

bevel was ten tegendeele, ook door deeze overblyfzelen der gedachtenis van den Overledenen eere aantedoen. Grootlyks heeft de geleerde VAN GEUNS my en anderen verplicht, 'door my de leezing te vergunnen, van by de 140 brieven van HULSHOFF's hand aan Hem door alle de opgevolgde jaaren heen. Nog een veel grooter getal is 'er aanweezig, welke minder opmerklyk, of althans meer met aanmerkingen over byzondere huislyke zaaken vervuld waaren. Zedelyke gevoelens, korte ſpreuken, gewichtige vraagen, invallende aanwyzingen, (Hints) koomen hier voor in zulk eene menigte, dat 'er eene keurlyke Verzaameling van HULSHOFF's losſe gedachten uit zou te vervaardigen zyn. Met geſaamenlyk overleg hebben wy geoordeeld, dat eenige weinige Uittrekzelen niet onaangenaam zyn zouden, die echter altoos te bezien zyn, als het ſchryven van een vriend aan een vriend, waarover men niet vermoeden kon, dat iemand anders ooit het oog zou laaten gaan. Voortreflyk toont HULSHOFF zich inzonderheid van den Zedelyken en Godsdienſtigen kant, reeds in zyne vroegere jaaren. — — De Vader van MATTHIAS VAN GEUNS was overleeden in Maart 1757. toen de Zoon nog geen 23 jaaren bereikte. — Hier over hadt HULSHOFF eenen eerſten korten brief geſchreeven, willende toen maar weinig uitweiden, en der eerſte droefheid haaren loop laaten. Doch 14 April zondt Hy hem een anderen van dezen krachtigen inhoud:

GELIEFDE VRIEND!

„ Ja! uw Vader is hier geweest! Hy zal 'er nooit weêr
„ koomen! — Op zulke gevallen ſtil te ſtaan, en dezelve
„ grondig te bedenken, ſchynt niet wel mooglyk te zyn,
„ ten zy eenige byzondere gebeurtenis ons daartoe op-

 „ wek-

„ wekke. — Onder de 50 of 60 Eeuwen die 'er verloopen
„ zyn, was 'er eene halve, in welke uw Vader te voor-
„ fchyn moest koomen. Voor ruim eene halve Eeuw,
„ was 'er nooit iets van hem gehoord. Nu is hy reeds ge-
„ weest! Zyne korte rolle is afgefpeeld! — Wy kinderen
„ volgen onze Ouders. — Als de Zon nog eenige maalen
„ onzen keerkring bereikt heeft, wordt de maate onzer
„ dagen ook vervuld. — Wy moeten voor anderen wyken.
„ — Wy hebben elkanderen, ons zelven, en de zaaken die
„ buiten ons zyn, naauwlyks van verre leeren kennen, of
„ het tydftip, op 't welk wy aan de Waereld en alle des-
„ zelfs begeerlykheden, voor eeuwig en altoos vaarwel
„ moeten zeggen, — op het welk wy zelven zeker zullen
„ ondervinden, wat het zy, den *Geest te geeven*, om over-
„ tegaan in een nieuwen, ons zeer onbekenden, doch veel
„ beftendiger Staat; — dat ontzachlyk oogenblik, 't welk
„ ons zal noodzaaken, van alle geluk aan de aarde ver-
„ bonden aftezien, en 't welk ons alle onze gefmeedde
„ ontwerpen zal doen vaaren laaten, — dat naderend
„ tydftip is daar! — Dit weet gy; dit weet ik. Men
„ hoort, denkt, en leest het geduurig. — Maar, won-
„ derlyk is het, dat het ons naauwlyks raakt. — Zulk een
„ geval als het tegenwoordige kan ons uit onze bedwel-
„ ming van Geest doen ontwaaken. — Te eeniger tyd,
„ ik mag zeggen binnen korten, zult Gy, met betraande
„ oogen, *myn* leven, daaden, en uiteinde, aan anderen
„ verhaalen, en u zelven alles, 't geen op my betreklyk
„ is, trachten te herinneren. — Of, *uw* affterven zal een
„ van de grootfte wederwaardigheden myns levens zyn. —
„ Ik gevoel op deeze befchouwing eene fterke opwek-
„ king, om de dingen die boven zyn, meer te bedenken
„ dan die beneden zyn. ô God! mogte ik my nimmer van

„ die

„ die gedachte kunnen ontflaan; ik zou nooit anders dan
„ deugdzaam, bedacht en los van het aardfche kunnen
„ zyn! — Een wezen, 't welk zich eene eeuwigduurende
„ gelukzaligheid kan voorftellen, 't welk een denkbeeld
„ heeft, en eene zucht tot grootere volmaaktheid, dan
„ het hier ooit aantreft, of bezit; — een Wezen, 't welk
„ daardoor zelfs bevindt, voor eene grootere gelukzalig-
„ heid en volmaaktheid vatbaar te zyn; — het welk de
„ veranderlykheid en kortftondigheid van het ondermaan-
„ fche duidelyk voor 't verftand heeft, kan zich met dit
„ tydlyke niet vergenoegen, maar verlaat den Aardbol, en
„ zweeft op tot het volmaakfte Wezen, den oorfprong al-
„ les goeds. — Ik ftelle my het tydelyke eens op het aller
„ voordeeligst te vooren; maake my zo gelukkig als ik, na
„ 'er langen op geftudeerd te hebben, zou wenfchen dat
„ ik wierd; — Wellust, Rykdom en Eer, alles vloeije my
„ toe; ik leeve in de gelukkigfte omftandigheden; genie-
„ te gezondheid naar Ziel en Lighaam; voldoe in alles aan
„ myne redelyke zo wel als zinnelyke begeerten; — my-
„ ne echtgenoote is een Engel; — myne wooning een
„ aardsch Paradys &c. &c. — Maar, wat is het? —
„ Niets, geheel niets, in vergelyking van het geen naar
„ 't welk myne Ziele dorst! — Ik begin het te genie-
„ ten; — volvoer eenige ontwerpen, maar, ik bedenk,
„ dat 20 of 30 Jaaren gepasfeerd zynde, *alle* de Vermo-
„ gens der geheele Natuur niet in ftaat zyn, om my
„ voor de pylen van den Koning der verfchrikkingen te
„ beveiligen! Bedenk dan, bedenk geduurig, dat wy hier
„ geene blyvende plaats hebben. Laaten wy beftendig
„ onze voeten zetten op de paden, die naar ons eeuwig
„ Vaderland leiden. — De dood van uwen Vader drin-
„ ge dit aan — &c. Ik raade u dus, het affterven van

„ uwen

„ uwen Vader tot een *memento mori* voor u zelven, u
„ dikwyls voor 't verſtand te brengen; en die gedachten
„ te gebruiken tot eene opwekking en aanzetting, om
„ uwe wel en met ernst opgevatte voorneemens ter uit-
„ voer te brengen. — Ja myn Vriend, ik zal uwer in my-
„ ne Gebeden, welke ik om die zelfde gaave te ver-
„ krygen voor my zelven uitſtorte, helaas Geestelooze
„ Gebeden! dikwyls gedachtig zyn. Vaarwel!"

24 Febr. en 22 April 1757. ſchreef hy aldus: „Ik
„ vereïsch meer in een Hemelburger, in een welgeſteld
„ Christen, dan meenig ander." — En over het ſtuk
van vriendſchap: — „zou dan eene naauwe vriend-
„ ſchap verflaauwen, zonder dat 'er eene zeer in 't oog-
„ loopende en uitſtekende verandering tusſchen beide
„ koomt? — Zou dan ook de onze aan zulke Lotgeval-
„ len onderheevig zyn? — Akelig denkbeeld! — Neen
„ antwoordt myn gemoed, indien ſlechts onze Deugd
„ toeneemt (althans, 't welk God verhoede! niet verër-
„ gert,) en ons oordeel op eene natuurlyke wyze be-
„ ſtendig blyft, of aanwast. Het laatſte kunnen wy hoo-
„ pen. — en het eerſte moogen wy op onze ernſtige, ge-
„ willige en opregte poogingen verwagten". —

Toen HULSHOFF in het laatst van 1757. als Student
aan het opſtellen zou gaan van Leerredenen, hoort men
hem aldus tot zynen Vriend: „Wonder fraay praat gy
„ in 't algemeen, van het voordeel, dat ik preekende,
„ met myne bekwaamheden kan doen. Dit vervliegt,
„ als men tot *particularia* koomt. Voor anderhalf jaar
„ dacht ik ook zo. De redeneeringen en Meditatiën,
„ op welke ik prys ſtel, kunnen in geen preek dikwyls
„ plaats vinden. En daar ik ſomwylen iets ongemeens
„ en

„ en gewichtigs misschien zou kunnen mededeelen",
„ moet ik altoos, wanneer ik een preek maak, vast den-
„ ken, dat 'er door anderen over die Stof beter gepre-
„ dikt wordt; — Ja, wat zeg ik? Buiten twyffel zyn 'er
„ altoos verscheiden Preeken, die beter zyn, in 't licht
„ gegeeven. Dit bedenk ik nu eerst, nu ik kennis
„ begin te krygen aan het geen 'er toe behoort. Doch
„ ik meende minder te morren. Ik scheid 'er af, en
„ houd my met myn lot, zo goed ik kan, te vreden."

6 November 1756. „ Professor VAN DOEVEREN heeft
„ my een hupschen Brief geschreeven. Hy gratuleert
„ de Theologie en condoleert de Medicynen over het
„ veroveren en verliezen van myn waard Persoontje —
„ aartig compliment!"

27 Sept. 1793. „ Ik meen my en u al heel wat goeds
„ toetewenschen, als ik genade bid om leven en kracht
„ te behouden in deeze overtuiging: meent gy u vast
„ te houden aan den Middelaar, in welken alle, alle
„ uwe zonde vergeeven wordt, zo dat gy zult overkoo-
„ men in een zalig duurzaam leven? — dan, waarlyk!
„ moet gy altoos zeer wel met God te vreden zyn, by
„ alles wat u wedervaart in deezen Staat der *Miserie*.
„ Amen."

Nu nog iets van geestiger toon — den 19den January 1795. dien merkwaardigen dag in ons Vaderland; was HULSHOFF niet buiten's huis geweest; hadt alles alleen by geruchte vernomen, en gaf 'er nogthans zynen Vriend deeze fraaije tekening van. — „ Het gebeurde alhier,
„ waarde Vriend! schynt Miraculeus, — of een Droom!
„ Nog gistren ochtend sprak men van dapperheid in het
„ ver-

,, vernielen der Environs van *Schoonhoven* en *Woerden*,
,, als of men Holland wilde defendeeren. 's Avonds was
,, Dr. CRAAIJENHOFF reeds bekend als Commandant.
,, De toevloed op den Dam, in 't Wapen van Embden
,, en andere Clubs, boven alle befchryving. — De vreug-
,, de was Luidruchtig, maar niet woest. Na elf uuren
,, was alles ftil, en de Nacht zeer vreedzaam, onge-
,, ftoord. — Voor 8 uur heden, de Dam, de Environs,
,, Raadhuis, binnen en boven in den Toren, vol. —
,, Vryheidsboomen &c. — zonderlinge Geestdrift! eene
,, nooit geziene, algemeene vriendlykheid, behulpzaam-
,, heid, begroeting, veiligheid; zonder vloek op iemand,
,, — als waare 'er geene andere party geweest, — als
,, waare vergeeflykheid *mode* en *point d honneur!* — Na
,, het afgaan der Regeering, eene Interim-Municipali-
,, teit verkooren, die bedaard delibereeren kan, over
,, Burgemeesteren, Schepenen en Vroedfchappen, en
,, ondertusfchen de zaaken aan den gang houden; —
,, Een groote trein, in orde gefchaard, heeft de Mannen
,, uit het Werkhuis afgehaald, en men zegt dat VISSCHER
,, tot Hoofd-Officier is benoemd. — De Schuttery van
,, 1787. aanvanglyk Georganifeerd. — Kleinere Offician-
,, ten uit, en eenigen weder in den Eed genoomen. —
,, Onze dienstdoende Militairen moeten nog 1 a 2 dagen
,, op orde wachten. — Naar en van de Posten hebben
,, de Duitfche Knechten een Carmagnolen Leidsman. —
,, Van waar koomt het Lint, reeds in gebruik door twee
,, a drie honderd duizend Perfoonen? — Couranten,
,, Boekjes en Prenten, moeten *en detail* verhaalen. —
,, Ik meld maar zo algemeen, dat alles hier perfect
,, vreedzaam en befcheiden toegaat, zonder dat men
,, ergens eenig ongeluk verneeme. — Te Haarlem fchynt
,, men

„ men even ver te zyn. — Wat groote dingen nu te
„ wachten! — Plannen, om Zeven onderling kibbelen-
„ de Souveraine Staaten tot één te maaken; — met
„ éénheid in alles; — met affchaffing van &c. &c. &c.
„ Doch ik moet niet vooruit loopen. — Gaave de goede
„ Voorzienigheid dat vervolg en uitkomst aan dit goe-
„ de begin mogten beantwoorden!"

(18) *Bladz.* 49. Gebooren 6 Maart 1771.

(19) *Bladz.* 50. Door het Haagsch Genootfchap werden in de maand April deezes jaars met Zilveren Eerepryzen bekroond twee Vertoogen van den Jongen HULSHOFF, het eene getyteld: JOSEPH, *in zyne Kinderliefde* en *Trouwe*; — het andere handelende over het *wederzien* in de toekoomenden ftaat. — De Maatfchappy *tot Nut van 't Algemeen* bekroonde ook op haare algemeene Vergadering in de maand Augustus 1795. met de Gouden Medaille een gefchrift, *de Gefchiedenis van* JOSEPH *een Schoolboek*; waar van Opfteller bleek te zyn onzen reeds overleedene WILLEM VAN OOSTERWYK HULSHOFF. By vergisfing wegens den tyd der uitfpraak op die uitgefchreeven Prysvraag, hadt de Schryver dit een Jaar vroeger, dan noodig was, ingeleverd. Het vertoont dus zyne arbeidzaamheid en kunde reeds in vroegeren tyd. — Deeze ftukken zullen eerlang in de uittegeevene Werken der genoemde Genootfchappen te vinden zyn. — Ook is nog van den Jongen HULSHOFF te leezen, eene Redenvoering, *over het nut onzer onkunde wegens toekoomende gebeurtenisfen*, in het Nieuw Algemeen Magazyn van Weetenfchap, Konst en Smaak, IIIde Deel, N°. IV. by de Erven P. MEIJER en G. WARNARS 1795.

LYST

LYST DER SCHRIFTEN

VAN

ALLARD HULSHOFF.

1755. DISSERTATIO PHILOSOPHICA INAUGURALIS, qua Entis Realissimi Existentia a priori demonstratur. Pro Gradu Doctoratus publico & solemni examini submittit. A. HULSHOFF, *Groning.* 1755.

1757. BESCHOUWING DER BESTE WERELD, of Filosoofische Bedenkingen over Gods Goedheid en Wysheid, de Vryheid der Menschen enz. van *ALETHOFILUS FILEUSEBIUS*, *Amsterd.* 1758.

1764. DE EVIDENTIA, in Metaphysices & Theologiæ Religionisque Naturalis Principiis ad Academicos Berolinenses disseruit *ECLECTICUS*. *Memoires de l'Academ. Royale des Sciences & Belles-Lettres de Prusse*, *Berlin* 1764.

1765. VERHANDELING OVER DE ZEDELYKE OPVOEDING. *Hollandsche Maatschappy der Weetenschappen te Haarlem*, Deel IX. 2de Stuk.

—— DE GRONDSLAG DER WETGEEVENDE MAGT, waar door God, inzonderheid in de Openbaaring eischt, dat de Menschen hunne Zedelyke bedryven naar zyn voorschrift inrichten. *Verhandelingen van het Stolpiaansch Legaat*, 1765.

1766.

1766. K. DE VRIES, Leeraar by de Doopsgezinden te Amſterdam, geſchetst in eene Lykrede, *Amſt.* 1766.

1767. DE VRYHEID OMTRENT DE ONKUNDE, *Holl. Maatſchappy der Weetenſchappen te Haarlem,* Deel X. 1ſte Stuk.

1768. ONDERZOEK OM GODS BESTAAN VAN VOOREN TE BETOOGEN. *Verhandelingen van het Stolpiaansch Legaat,* 1768.

1769. DISCOURS SUR LES PENCHANS, traduit du Hollandois en François, *Berlin* 1769.

1770. VERHANDELING OVER GODS REGTMAATIG WELBEHAGEN, op de vraag: of God enkel willekeurig zyne Wetgeevende Magt oeffene &c.? *Verhandel. van het Stolpiaansch Legaat,* 1770.

1773. HET WAARE STELSEL DER NATUUR, of de gebeurlykheid en afhanglykheid der waereldſche dingen. *Verhandel. van het Stolpiaansch Legaat,* 1773.

1789. BEÖORDEELING van het Scientifisch Bewys voor Gods aanweezen uit de onvolmaaktheid onzer zelfkennis, opgegeeven door *Moſes Mendelszoon. Hollandſche Maatſchappy der Weetenſchappen te Haarlem,* Deel XXVII. 1ſte Stuk.

1790. ZENO, over Ongeloof en Zeden, *Amſt.* 1790.

—— ONSTOFLYKHEID EN ONSTERFLYKHEID DER MENSCHLYKE ZIEL. *Verhandelingen van Teyler's Godgeleerd Genootſchap,* Deel X.

1791. VERHANDELING, waar in aangetoond wordt, welke de voornaamste oorzaaken zyn, dat allerlei Schriften, die, of den geöpenbaarden Godsdienst in 't gemeen, of de voornaamste Waarheden van den zelven in 't byzonder, bestryden, in onze dagen grooter opgang maaken dan voorheen enz. door CHRISTIAAN. *Verhandelingen van het Haagsch Genootschap ter verdediging van den Christelyken Godsdienst*, 1791.

—— DE BESTAANBAARE PROTESTANT REGTZINNIG, *Amst.* 1791.

1795. OVER DE GODLYKE HARTSTOGTEN. *Verhandelingen van Teyler's Godgeleerd Genootschap*, Deel XIV.

—— AART EN INRIGTING DER BEWYZEN, vereischt tot eene gegronde en volkomene overtuiging aangaande de Godlykheid der Christelyke Openbaaring; *zullende eerlang te vinden zyn in de Verhandelingen van Teyler's Godgeleerd Genootschap*, Deel XV.

—— PHILOSOPHISCHE GESPREKKEN OVER DE VOLDOENING, *Amst.* 1795.

—— KERKELYKE REDENVOERINGEN, in 2 deelen of 4 Stukken. *De twee laatsgenoemde Stukken zyn by den Boekhandelaar* G. WARNARS *op de Pers.*

IN

IN

LAUDATIONEM FUNEBREM ALLARDI HULSHOFF,

QUAM PUBLICE DIXIT

DIE VIII NOVEMBRIS MDCCXCV

GULIELMUS DE VOS.

Vossius HULSHOFFI descripsit tempora vitae,
Atque animi dotes pinxit & ingenium;
Quamque pium Christi pectus flagravit amore,
Moribus & niveis dixit ut enituit,
Immatura tulit constans ut funera nati,
Delicias hominum quem fore spes aderat,
Et, phthisis invalidos postquam consumserat artus,
Ipse ut pacata mente fuit moriens.
Fertilis hinc orta est magnarum copia rerum,
Quas VOSSI linguae gratia disposuit.
Signa dabat, devota Deo queis corda probantur,
Pectoris & puri noscitur integritas;
Ingeniumque sagax HULSHOFFI, exponere dictis
Abdita, quae densae saepe tegunt tenebrae;
Raraque dos, verbis nativum inferre leporem,
Dicendi magnum quod decet artificem;

In coelum & penetrans patuit rationis acumen,
Veraque de falſis cernere judicium;
Ardor & ille animi, doctrinae extendere fines,
Sacraque ſcita novis ſpargere luminibus;
Quaeque dedit Chriſtus praecepta ſalutifer orbi.
Enarrare ſuis Suada potens ſociis.
Illa perorrabat facundo VOSSIUS ore,
Ut pia virtutis corda moveret amor;
Argumenta ſuo dum colligat omnia nexu,
Et manet in tanta par ſibi materie;
Floribus exornat dum dicta ſevera venuſtis,
Queis novus ALLARDI ſurgat honos tumulo.
Omnibus hic ſermo, quos ſenſus tangit honeſti,
Quique putant ſanctum nomen amicitiae,
Has habeat vires, haec ornamenta miniſtret,
Queis ſine nec pietas nec datur ulla ſalus;
Illa ſalus, qua fulta Dei conjunctaque cultu
Vita hominum exſequitur munera coelicolum.

HIERONYMUS DE BOSCH.

OP

OP HET

AFSTERVEN

VAN

ALLARD HULSHOFF.

By zo vele edelen, te vroeg der aarde onttogen,
Velde ook de fchicht des doods u, dierbre HULSHOFF! neêr!
Een tranenvloed, dien naauw de hand des tyds kon drogen,
Ontrolt, by dezen ramp, aan aller ogen weêr.
Een vrome Christenfchaar, door uw gemis verflagen,
Zit fpraakloos by uw graf. De Godsdienst, die, verrukt,
U zag met wys beleid haar' achtbren tempel fchragen,
Oogt haren lievling na, om dit verlies bedrukt.
De Wysbegeerte laat een droeven klaagtoon horen,
Wier rechten uwe pen met roem heeft voorgeftaan.
Ach! (zucht ze) zie ik ooit my zulk een zoon geboren,
Wiens opgeklaard verftand geen nevel dekt van waan?
Ja billyk doet uw dood een vloed van tranen ftromen:
Waar toch aanfchouwt ons oog uw wedergaê op aard?
Waar Menfchenvriend zo braaf? Waar Christen zo volkomen?
Waar Leraar zo getrouw? Waar Wysgeer zo vermaard?

Men zag bedrukte elende uw woning nooit verlaten,
  Op wier ontfronsd gelaat de vreugd niet was verſpreid.
Gy holpt, waar gy vermogt; of, kon uw hulp niet baten,
  Dan was den lydenden uw raad, en troost bereid.
De Godsvrucht ſierde uw hart met onbevlekte zeden;
  Zy ſpreidde in al uw daên haar' vollen glans ten toon.
Uw hoogſte doelwit was in 't ſpoor des heils te treden,
  Het ſpoor, voor ons gebaand door Gods geliefden zoon.
Op Hem, wiens dierbaar bloed aan 't vloekhout werd vergoten,
  Zonk 't anker uwer hoop in tyd, en toekomst neêr.
Laat vry het ongeloof Hem ſmaadlyk van zich ſtoten;
  Hem minnen was uw heil, Hem dienen was uwe eer.
Zyn byſtand beurde u op, toen ziel, en lichaam tevens
  Door ziekte, en bittren rouw op 't hevigst werd beſtreên;
Toen gy de hoop zyns Stams, den troost uws vegen levens,
  Gelyk een veldbloem, door den dood zaagt afgeſneên.
Die noordſtar, op wier licht ge op 's waerelds zee bleeft ſtaren,
  Weest gy ook anderen ten gidſe en toevlugt aan.
't Herdenken doet uw beeld nog voor onze ogen waren,
  Als gy den ſchat ontſloot van Gods gewyde blaên.
Wie was niet ſtraks gezind, den Heiland naar te ſtreven,
  Wanneer gy moed, en kracht hem in het harte ſpraakt?
Wie denkt nog aan uw reên, zo leerryk, als verheven,
  Die niet in heilig vuur voor God, en Godsdienst blaakt?

Dan

Dan zou myn zwakke zang, naar eisch, uw' lof doen horen?
  Ik schetsen uwen geest, door 't helderst licht bestraald?
O neen. die grootsche taak was een DE VOS beschoren,
  Wiens meesterlyk pinceel uw beeld naar 't leven maalt.
Genoeg. 't is met een hart, gevoelig voor uw waarde,
  Dat, Zalige! u myn hand dit nedrig bloempje biedt.
En, zo gy van omhoog nog nederziet op aarde,
  Versmaadt gy wis dit hart, en zyne gifte niet.

M. SIEGENBEEK.

By de Erven P. MEIJER EN G. WARNARS, zyn de volgende Werken gedrukt en te bekomen.

Hulshoff, Beschouwing van de beste Waereld, (uitverkogt.)
——— Zeno, over Ongeloof en Zeden, 8.
——— de Bestaanbaare Protestant rechtzinnig, 8.
——— K. de Vries, Geschets in eene Lykrede, 4.
——— Kerkelyke Redevoeringen, Eerste Tiental, 8.
——— Gesprekken over de voldoening, 8.
De Vos, Verhandeling over het beste Huwelyk, 8.
Hesselink, Uitlegkundig Woordenboek ter opheldering van de Schriften des N. Verbonds, 2 deelen. 8.
Zolikoffer, Leerredenen in XI deelen, 8.
——— Nagelaten Leerreden, IX deelen, 8.
——— Overdenkingen en Gebeden, 4 deelen, 8.
——— Christelyk Huisboek, in klein 8.
Tillotzon, Predicatien, 6 deelen. 4.
Hess, Leven v. Jesus, 3 deelen, 8.
——— ——— der Apostelen, 2 deelen, 8.
——— Geschiedenis der Israëlieten, 12 deelen, 8.
——— Verhandeling over Gods Koningryk, 2 deelen, 8.
Hamelsveld, de gewichtigste Geschiedenissen des Bybels met 252 Afbeeldingen, in fol.
Pictet, Christelyke Gebeden, 8.
Bachine en *v. Emdre*, Heilige Geographie, 4 deelen, 8.
v Emdre, Kortbegrip der H. Geographie, 8.
Bybel Atlas, door *Bachine*, in fol.
J. F. Ostervald, Sleutel des Bybels, 2 deelen. 8.
Lucas, Zedelessen des Euangeliums, 8.
Proeven over de oogmerken van het Lyden en Sterven van J. C. 8.
Stinstra, Natuur en Gesteldheid van Christus Koningryk, 8.
Vernede, drie Leerredenen over de Voorzienigheid, 8.
Doddridge, Huisuitlegger des N. Test. 6 deelen. 8.
Bybel in quarto, door *Muilman* uitgegeven.
Het Lied van Salomon op nieuw vertaald, 8.
Reinhard, Plan door den Stichter van het Christendom ten beste der menschen ontworpen, 8.
Warburton, Leere der Genade, 8
Crygton, Verhandeling over 't menschelyk Geloof, 8.
Cuno, Isaac, of de afschaduwing des Heilands, 8.

Abra-

Abrahams, Beknopt Vertoog der Gelykluidende Texten, 8.
Vernet, Christelyke Zedekunde, 5 deelen, 8.
Saurin, Katechismus der Jeugd, 8.
Leland, Beschouw. van de Schriften der Deïsten, 3 deelen, 8.
Hervey, Theron en Aspasio, 4 deelen.
——— Overdenkingen, 8.
——— Bespiegelingen, 8
——— Mengelingen, 2 deelen, 8.
——— Godvrugtige Brieven, 2 deelen, 8.
——— Tyd van Gevaar, 8.
——— Twee Leerredenen over Rom. V. v. 19. 8.
Pearsal, Bespiegelingen, 2 deelen, 8.
Gellerts, Zedekundige Lessen, 2 deelen, 8.
——— Fabelen, 3 deelen, 8.
——— Mengelschriften, 8.
——— Gezangen, 8.
——— Blyspeelen, 8.
——— Leven en Brieven, 2 deelen, 8.
Young, Nachtgedachten, 4 deelen, 12vo.
——— Centaurus, geen verdichtzel, 8.
——— Roemzucht, 8.
——— de Onderwerping en de Jongste Dag, 8.
Daniël, Bespiegelingen over 't Graf, enz. met pl. 8.
Thomson, Jaargetyden, door *J. Lublink*, met pl. 8.
Twisk, Vaderlyk Geschenk, met pl. 8.
Algemeen Oeffenschool van Konsten en Wetenschappen, 31 deelen, met pl. 8.
Tafereel van Natuur en Konst, 21 deelen, 8.
Algemeen Magazyn, 5 deelen, 8.
Nieuw Algemeen Magazyn, 3 deelen, word vervolgd.
Esdre, Inleiding tot de Kennis der Natuurl. Wysbegeerte, 6 deelen, 8.
Berkhey en *Raff*, Natuurl. Historie voor Kinderen, 3 deelen, 8.
——— 't zelve met afgezette plaaten.
Watzon, Dierlyke Waereld, met pl. 8.
Martin, Philosophische Onderwyzer, 8.
Ferguson, Sterrekunde voor Heeren en Juffers, 8.
Rost, Beginselen der Sterrekunde, 8.
Bode, Handleiding tot de Sterrekunde, 3 deelen, 8.
Campen, Verhand. over den Orang Outang, 4.
Merian, over het oneindig getal der Waerelden, 8.
Richard, over den Dampkring, 4.

Sus-

Susmilich, Goddelyke Orde in de Schepping, 2 deelen, 8.
Vosmar, Beschryv. van Zeldzamen Schepzelen met pl.
Bonnet, over de Vermogens der Ziel, 2 deelen, 8.
Keil, Genees-, Nat. enz. Woordenboek, 5 deelen, 8.
Gravesande, Inleiding tot de Wysbegeerte, 8.
Vitet en *Fontein*, over de Ziektens der Paarden, 8:
Chapelle, Verhandeling over de Buikspreekers, 8.
Verbrugge, over het Geschutgieten, 4.
Hist. en Gedenksch. van de Maatschappy der Drenkelingen, 3 deelen, 8.
Nozeman, over de Geslagten der Vogelen, 8.
Baster en *Miller*, Inleiding tot de Kruidkunde, 8.
Æneæ, Beschouwing van 't Scheprad, 2 deelen, 8.
Du Hamel, Baak der Gezondheid voor Zevaarenden, 8.
Vlaming, kort Samenstel der Perspectief, 8.
Pereboom, Geneeskundige Verhandeling, 8.
Zimmerman, over de Geneeskunde, 8.
Woensel, Konst van Waarneemen, 8.
Meeze, over de Paalwormen, 8.
Nierop, over de Zeestranden, 8.
v. Houweningen, over het verdiepen van het Y, 8.
Barneveld, Rivierkundige Verhandelingen, 8.
L. W. v. Merken, David, met pl. 4.
——— ——— Nut der Tegenspoeden, 4.
——— ——— Germanicus, met pl. 4.
——— ——— en *v. Winter*, Toneelpoëzy, 1ste deel, 4.
v. Winter, Jaargetyden, 4.
——— Amstelstroom, 4.
B. d. Bosch, Dichtlievende Verlustigingen, 4 deelen, 4.
Langendyk, Gedichten, 4 deelen, 4.
Steenwyk, Claudius Civiles, 4.
——— Gidion, 4.
Feytema, Thelemachus, 4.
——— Nagelaten Dichtwerken, 4.
——— Hendrik de Grooten, 4.
v. d. Wilp, Gedichten, 4.
Pater, Poëzy, 4.
——— Nagelaaten Poëzy, 4. en 8.
Gedaantewisseling van Ovidius met 140 plaaten, 4.
Huizinga Bakker, Poëzy, 3 deelen, 8.
Jufv. *de Neufville*, Bespiegelingen, 8.
Psalmen door 't Genootschap *Laus deo salus Populo*,
——— by de Luthersche Gemeente in gebruik.

Bak

Bakker, (*J. A.*) Mengelpoëzy, 2 deelen, 8,
de Haas, Nagelat. Gedichten en Spraakkonst, 8.
C. P. Befpiegelingen, 4 ftukjes, 8.
C. Bruin, Zededichten, 2 deelen. 8.
Elzevier, Dichtproeven, 8.
Veldhoven, Befpiegelingen, 8.
Hubner, Algemeene Geographie, 6 deelen, 8.
Tegenwoordige Staat aller Volkeren, 42 deelen, 8.
Hand Atlas, in fol. h. eng. b.
Atlas der Steden in 8.
Cabinet ven Nederl. Gezichten, X deelen, 4.
Rollin en *Tailhier*, Gefchied. der Waereld, 12 deelen, 8.
Wagenaar, Historie van 't Stadhouderfchap, 8.
——— Verkorte Vaderl. Hist. door *Te Water*, 2deelen, 8.
Vaderl. Hist. verkort in Vragen en Antwoorden, 8.
Klinkhamer, Dagwyzer der Gefchiedenisfen, 2 deelen, 4.
Cerifier, Nederl. Gefchiedenisfen, 10 deelen, 8.
Historie van Marlborouch, 4 deelen, 8.
Nagel. Schriften van Fredrik de II. 6 deelen, gr. 8.
Janicon, Republiek der Nederlanden, 4 deelen, 8.
Slingerland. Nagel. Schriften, 4 deelen, 8.
Batavia. 4 deelen, 4.
Anfon's Reize rondom de Waereld, 4.
Historie van Grandifon, 7 deelen, 8.
——— — Clarisfa, 8 deelen, 8.
——— Pamela, 4 deelen, 8.
Bellizarius van Marmontel, 8.
Zedelyke Brieven tot verbetering van 't Hart, 2 deelen.
Gedenkfchriften van Scriblerus, 8.
Spectatoriale Schouwburg, 25 deelen,
Zedelyke Verhaalen, 14 deelen,
Wysgeerige Landman, door *Hirsveld*, 2 deelen.
Rabener, Hekelfchriften, 5 deelen, 8.
Brieven van Lady Montague, 2 deelen, 8.
De Rhapfodist, 5 deelen, 8.
Biblioteek voor Dames en Heeren, door *Wieland*, 5deelen.
Campe, volledig Leerftelzel van Opvoeding, 4 deelen.
Leesboek voor Kinderen, 2 deelen, 8.
Hoogftraten, Zelfftandige Naamwoorden, 8.
Moonen, Nederduitfche Spraakkonst, 8.
Nyloë, Nederduitfche Spraakkonst, 8.
Peyton, Engelfche Spraakkonst, 8.
L'Efpine, Intrest-Boekje, 8.
Calkoen, Verhandeling over de Misdaaden en Straffen, 8.

